

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
POLITIKOS MOKSLŲ IR DIPLOMATIJOS FAKULTETAS
POLITOLOGIJOS KATEDRA

Justina Sabalionytė

**Nacionalinės kolektyvinės tapatybės konstravimas Lietuvos piniasklaidoje
2010m.**

Bakalauro baigiamasis darbas

Politikos mokslų studijų programa, valstybinis kodas 61202S104

Politikos mokslų studijų kryptis

Vadovas (-ė) Dr. Andrius Švarplys _____
(Moksl. laipnis, vardas, pavardė) (parašas) (data)

Apginta _____
(PMDI direktorius) (parašas) (data)

Kaunas, 2011

Turinys

Santrauka.....	3
Summary	4
Įvadas	6
1. Teorinė dalis.....	9
1.1. Metodologinės teorinės prieigos	9
1.1.1. Socialinio konstruktyvizmo epistemologinės prielaidos.....	9
1.1.2. Kalbos reikšmė socialiniame kontekste	13
1.1.3. Viešojo diskurso samprata ir žiniasklaidos „valdysena“(governmentality).....	14
1.2 Tautinės tapatybės modeliai	16
1.2.1. Etnolingvistinis versus pilietinis nacionalinės kolektyvinės tapatybės modeliai	16
1.2.2. Dichotominio požiūrio į tautinės tapatybės konstravimą kritika.....	20
1.2.3. Liberalusis nacionalizmas	21
1.3. Lietuvių tapatybės tyrimai.....	24
2. Tiriamoji-metodologinė dalis.....	28
2.1 Tyrimo metodika.....	28
2.2. Metodologinė tyrimo lentelė.....	32
3. Analizė ir tyrimo rezultatai	33
3.1. Bendri tyrimo rezultatai	33
3.2. Tyrimo rezultatai etnolingvistinės ir pilietinės tautinės tapatybės sampratos kontekste.....	34
3.3. Etnolingvistinis ir pilietinis tapatybės modeliai ar tai viskas?	45
Išvados	48
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
Priedai	59

Santrauka

Justina Sabalionytė. *Nacionalinės kolektyvinės tapatybės konstravimas Lietuvos žiniasklaidoje 2010m.* Bakalauro baigiamasis darbas. Vadovas dr. Andrius Švarplys, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos ir diplomatijos fakultetas, Politologijos katedra.

Socializuodamiesi, kuriame reikšmes, tikrovę. Nacionalinė kolektyvinė tapatybė taip pat formuojama komunikuojant. Žiniasklaida dalyvauja masinės komunikacijos procese, kuria ir perkuria diskursus. Kas valdo juos, valdo ir tikrovę. Šio darbo objektas yra Lietuvos internetiniuose portaluose 2010 m. birželio 1 – spalio 31 dienomis publikuoti straipsniai, atspindintys tautos sąvokos vartojimą žiniasklaidoje. Analizuojant Lietuvos žiniasklaidos diskursus, siekiama nustatyti, koks nacionalinės tapatybės modelis konstruojamas Lietuvos žiniasklaidoje 2010 m. Šiam tikslui pasiekti keliami uždaviniai: 1) išanalizuoti tautinės kolektyvinės tapatybės konstravimo epistemologines prielaidas; 2) aptarti mokslinėje literatūroje išskiriamus tautinės tapatybės modelius; 3) apžvelgti mokslinius tyrimus apie lietuvių tapatybės formavimą; 4) ištirti Lietuvos žiniasklaidoje konstruojamus nacionalinės kolektyvinės tapatybės bruožus. Išanalizavus mokslinę literatūrą ir apžvelgus atliktus tyrimus lietuvių tapatybės tema, iškeliamos kelios hipotezės: 1) etnolingvistinis kolektyvinės tapatybės modelis dominuos Lietuvos žiniasklaidos diskurse 2010 m.; 2) dichotominė nacionalinės kolektyvinės tapatybės perskyra į etnolingvistinę ir pilietinę sampratą, kaip analitinis tyrimo modelis yra ribotas ir neefektyvus.

Darbą sudaro trys dalys: pirmojoje, taikant šaltinių analizės metodą, analizuojama, kaip konstruojama kolektyvinė tapatybė, kas turi atakos šiam procesui, apibrėžiama viešojo diskurso samprata ir žiniasklaidos galia. Taip pat šioje dalyje pristatomi tautinės tapatybės modeliai (pilietinis ir etnolingvistinis), jų kritika, grąsta O. Zimmer (2003) pateiktu modeliu ir liberaliojo nacionalizmo idėjomis, ir lietuvių tapatybės tyrimai; antrojoje dalyje aptariama taikoma metodika, trečiojoje pristatomi žiniasklaidos diskurso kiekybinės ir kokybinės kontent analizės rezultatai.

Kiekybinė analizė parodė, kad pilietinė ir etnolingvistinė tautos samprata tolygiai pastebima žiniasklaidos diskurse. Kokybinė analizė patvirtino pirmąją hipotezę, kad etnolingvistinis modelis dominuoja šiame diskurse. Šis neatitikimas aiškinamas Hamlet programos, naudotos kiekybiniam tyrimui, negebėjimu atpažinti podpių prasmio. Kokybinė analizė parodė, kad tautos sąvoka vartojama politiniame kontekste, bet pati tautos apibrėptis išlieka etnolingvistinė. Antra hipotezė, kad dichotominė nacionalinės kolektyvinės tapatybės perskyra ribota, patvirtino iš dalies. Lietuvos žiniasklaidos diskurse dominuoja etnolingvistinis tautinės tapatybės modelis, bet

esama ir pilietinio modelio bruopø, vis dëlto idlieka „kitø“ sugrësminimo tendencija, priedtaraujanti liberaliojo nacionalizmo kertinëms idëjoms.

Summary

Justina Sabalionyte. *Construction of National Collective Identity in Lithuanian Mass Media 2010*. Bachelor's thesis. Supervisor: dr. Andrius Švarplys. Kaunas, Vytautas Magnus University, Faculty of Political Science and Diplomacy.

During socialization process we compose meanings and reality. The media participate in the process of mass communication where national collective identity is constructed; it also creates and recreates discourses. Controlling discourses means controlling reality. The object of the thesis is the articles which manifest how the concept of nation is used in the internet websites published from the 1 of June 2010 till the 31 of October 2010. The aim of this thesis is to analyze the mass media discourses and identify which model of national collective identity dominated in the Lithuanian mass media in 2010. In order to achieve this aim, the following tasks were set: to analyze the epistemological assumptions of national collective identity; to discuss the models of national collective identity presented in scientific literature; to overview the research on the formation of Lithuanian identity ; to analyze the features of national collective identity in Lithuanian mass media. The analysis of scientific literature and the research on Lithuanian identity gave rise to the following hypotheses: 1) the model of ethnolinguistic national collective identity will dominate in the Lithuanian Mass Media in 2010; 2) the dichotomous division of national collective identity into the notions of civil and ethnolinguistic concepts is limited and not effective as an analytical model for the study.

The following research methods were used in the thesis: analysis of scientific literature as well as quantitative and qualitative content analysis. The thesis is composed of three main parts. The first one is devoted to the analysis of how national collective identity is constructed and what has the power to influence this process. Moreover, the concept of public discourse and the power of the media are defined. In addition, the models of national collective identity (civil, ethnolinguistic), their criticism based on liberal nationalism and the research on Lithuanian national identity are presented in this part. The second part is focus on methodology. The last part presents the results of quantitative and qualitative content media discourses analysis.

Quantitative analysis revealed that the civil and the ethnolinguistic concepts of the nation were used simultaneously in the media discourse. The qualitative analysis confirmed the hypothesis that the ethnolinguistic model will dominate. The discrepancy of these results can be explained by the failure of the program Hamlet to identify different meanings of words. The

results show that the concept of the nation is used in a political context but the basic meaning of the nation remains ethnolinguistic. The research has partially confirmed the second hypothesis that Lithuanian media discourse is dominated by ethnolinguistic model but the features of civic model also exist. Nevertheless, "others" are still seen as dangerous, which contrasts with the ideas of liberal nationalism.

Ivadas

Objektyvios tikrovės nėra, ji socialiai konstruojama kiekvieno iš jos veikėjų, tuo pat metu veikėjų elgesį, nuostatas ir mąstymo būdą veikia socialiai kitø ir jo paties sukurta tikrovė. *Homo sapiens* yra ne tik *homo socius*, bet ir *homo lingua*. Vartojant kalbą keičiamasi prasmėmis, komunikuojama, bet ji turi ir etninio-nacionalinio priklausymo funkciją – tautą jungia kalbos vartojimas, bendras diskursas. Grupinė saviidentifikacija vyksta per kalbą, ja apsibrėžiamos ribos, kas priklauso grupei, o kas ne.

Nacionalizmo tyrinėtojai ir politikos sociologai išskiria pagrindinius nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelius: etnolingvistinį, kurio kertiniai akmenys yra istorija, kilmė, kultūra ir kalba, ir pilietinį, paremtą ástatymu gerbimu, teritorijos svarba, ir þmogaus teisėmis. Atlikti lietuviø tapatybės tyrimai rodo, kad Lietuvoje dominuoja etnolingvistinė tautos samprata. „Þiniasklaida platina ir cementuoja vadinamą “sveiką protą”, arba tai, kas yra daugumai savaime suprantama ir priimtina“ (Tereðkinas, 2004:66). Ji palaiko, konstruoja ir perkonstruoja tautos sampratà. Þiniasklaidos formuojamas diskursas tautine tema objektyvuojamas ir tampa tautos *status quo*. Darbe bus siekta atsakyti á klausimà, koks lietuviðkos nacionalinės¹ kolektyvinės tapatybės modelis konstruojamas Lietuvos þiniasklaidoje?

Darbo aktualumas

Internetinė þiniasklaida - vis populiarėjanti informacijos perdavimo priemonė, kuri, kaip ir kitos þiniasklaidos priemonės, ne tik informuoja visuomenę, bet ir daro átaka bendrø vertybiø palaikymui, „iðreiðkia ir formuoja dominuojanèià kultūrà; maþina socialinæ átampà ir kt.“ (McQuail 1994:14). Apþvelgus tyrimus lietuviø tautinės tapatybės klausimais paaiðkėja, kad lietuviai save apibrėþia, kaip bendrà kilmæ, istorijà, kultūrà ir kalbà turinèià grupæ. Vadinasi, kas nesidalina ðiais bruoþais nėra lietuviai. Kadangi tyrimai rodo, kad lietuvis dabniausiai prilyginamas Lietuvos pilieèiui, tai gali sukelti papildomø átampø visuomenėje, ypaè globalizacijos procesui vykstant vis aktyviau, tautoms ir kultûroms maiðantis, toks etnolingvistinis tautos apibrėþimas gali kelti ksenofobines nuotaikas ðalyje. Ði tendencija jau pastebima perþvelgus ávykius Lietuvoje per pastaruosius porà metø (nuolatiniai kitatauèiø puldinėjimai, skinø eitynės, prieš „Baltic Pride 2010“ organizuoti veiksmai, etc.). Kadangi

¹ Šiame darbe sąvokos nacionalinis ir tautinis vartojamos kaip sinonimai, nors mokslinėje literatūroje nacija, nurodo į politinį darinį, o tauta į etninę grupę. Kadangi tyrime nagrinėjama internetinė žiniasklaida, nacijos sąvoka joje labai reta, tautos sąvoka vartojama tiek politinė, tiek etnine prasme, todėl nacijos ir tautos sąvokos vartojamos sinonimiškai.

žiniasklaida daro ataką visuomenės nuomonei, taip pat ir tautiškumo supratimui, nacionalinio kolektyvinio identiteto apibrėžimas žiniasklaidoje tampa aktualus.

Darbo objektas - Lietuvos internetiniuose portaluose 2010m. birželio 1 – spalio 31 dienomis publikuoti straipsniai, atspindintys tautos sąvokos vartojimą žiniasklaidoje.

Pagrindinis **darbo tikslas** yra išanalizuoti Lietuvos žiniasklaidos diskursą ir nustatyti, koks nacionalinės tapatybės modelis konstruojamas Lietuvos žiniasklaidoje 2010m.

Iškelti uždaviniai:

1. Išanalizuoti tautinės kolektyvinės tapatybės konstravimo epistemologines prielaidas;
2. Aptarti mokslinėje literatūroje išskiriamus tautinės tapatybės modelius;
3. Apžvelgti mokslinius tyrimus apie lietuvių tapatybės formavimą;
4. Ištirti Lietuvos žiniasklaidoje konstruojamus nacionalinės kolektyvinės tapatybės bruožus.

Hipotezės:

1. Remiantis apžvelgtais tyrimais lietuvių tapatybės klausimais daroma prielaida, kad etnolingvistinis kolektyvinės tapatybės modelis dominuos Lietuvos žiniasklaidos diskurse 2010m.
2. Dichotominė nacionalinės kolektyvinės tapatumo perskyra į etnolingvistinę ir pilietinę sampratą, kaip analitinis tyrimo modelis yra ribotas.

Darbo naujumas

Politikos ir kituose socialiniuose moksluose nacionalinės kolektyvinės tapatybės tyrimai po truputį populiarėja. Jau tarpukario laikotarpiu siekta išsiaiškinti, kaip apibrėžiama lietuvių samprata. Nepriklausomybės laikotarpiu tapatybės tyrimai tapo intensyvesni. Dažniausiai naudojamos anketinės apklausos ir interviu. Žiniasklaidos galia visuomenės nuomonės formavime nepaneigiama - ji vienu metu ir visuomenės atspindys ir jos kūrėjas. Apžvelgus literatūrą nepavyko rasti žiniasklaidos diskurso tyrimo nacionalinės kolektyvinės tapatybės konstravimo tema.

Tyrimo metodai: teorinėje dalyje, analizuojant mokslinę literatūrą, taikoma literatūros dalitinių analizė, tiriant žiniasklaidos diskursą, bus taikyta kiekybinė ir kokybinė turinio šaltinių analizė.

Tyrimo dalitinių bazė

Darbe pristatoma P.L. Berger ir T. Lukmann veikale „Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas“ (1999) pateikta socialinio konstruktyvizmo teorija, kuri teigia, kad tikrovė yra socialiai konstruojama, sąveikaujant individams. Remiantis M. Foucault (2000) ir

N.Fairclough (1992, 2001, 2003) idėjomis argumentuojama diskurso svarba, konstruojant tautinės tapatybės sampratą ir žiniasklaidos galia ją valdyti. Tyrimas remiasi klasikine R. Brubaker (1998) pateikta dichotomine tautinės tapatybės modelių perskyra. Taip pat pristatoma O. Zimmer (2003) kritika tokiam dichotominiam perskyrimui, ir pasiūlomas naujas analitinis tautinės tapatybės tyrimo modelis. Remiantis W. Kymlicka (2000) ir Y. Tamir (1993) veikalais, pateikiama liberaliojo nacionalizmo tautinės tapatybės samprata. Aptariant pagrindinius lietuvių tautinės tapatybės tyrimus, naudotasi M. Taljūnaitės (2006) straipsniu, kuriame susisteminti lietuvių tautinės tapatybės tyrimai. Plačiau apžvelgiami J. Kuznecovienės, E. Krukauskienės ir I. Ąutinienės atlikti tyrimai, kurių pagrindu iðkeliamos hipotezės.

Darbo struktūra

Darbà sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje dalyje analizuojama, kaip yra konstruojama kolektyvinė tapatybė, kas turi átakos jos konstravimui, apibrėþiamos vieðojo diskurso ir valdysenos sampratos. Taip pat ðioje dalyje bus pristatomi tautinės tapatybės modeliai ir lietuvių tapatybės tyrimai. Antrojoje dalyje aptariama taikoma metodika, straipsnių atrankos kriterijai. Remiantis anksėiau pristatytais tautinės tapatybės modeliais iðskiriami etnolingvistinė ir pilietinė nacionalinės kolektyvinės tapatybės sampratas nusakantys aspektai ir pritaikomas þodynas kiekvienam ið jų, vadovaujantis lietuvių tapatybės tyrimų rezultatais bei nagrinėta literatūra. Paskutinėje darbo dalyje, siekiama nustatyti, kokie anksėiau suformuluoti tapatybės modelių aspektai dominuoja, kalbant apie tautà ir kuris nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelis yra konstruojamas Lietuvos žiniasklaidoje. Taip pat, taikant O. Zimmer (2003) pasiūlytà tautinio identiteto tyrimo metodikà ir liberaliojo nacionalizmo idėjas, aptariami gauti tyrimo rezultatai.

1. Teorinė dalis

1.1. Metodologinės teorinės prieigos

1.1.1. Socialinio konstruktyvizmo epistemologinės prielaidos

Vieni žymiausių XXa. sociologų P.L. Berger ir T. Lukmann veikale „Socialinis tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatas“ (1999), pateikia visiškai naują žinojimo sociologijos objektą. Klasikinių sociologų (M. Scheiler ir K. Mannheim) akcentuojamą intelektualinę idėjų istoriją autoriai mato tik kaip vieną iš žinojimo sociologijos objektų. Teigiama, kad „žinojimo sociologija privalo tirti viską, kas visuomenėje traktuojama kaip „žinojimas“ (1999:26), į kuri patenka kasdienis, ikiteorinis ir ikimokslinis pažinimas. Šiame veikale autoriai bando atsakyti į klausimą: „koku būdu subjektyvios prasmės tampa objektyviu faktiškumu?“ (1999:31). Kitaip tariant, „žinojimo sociologija analizuoja socialinį tikrovės konstravimą“ (1999:14). Tikrovė yra konstruojama socialiai:

„gyvenimiškas elgesys turi subjektyvią prasmę, kasdienio gyvenimo pasaulis nėra vien savaime suprantama tikrovė. Tai pasaulis, kurį sukuria ir palaiko kaip tik jų [žmonių, visuomenės veikėjų] mintys ir veiksmai“ (1999:34).

Autoriai pabrėžia žmogaus pasaulio suvokimo formavimosi, socialinio konteksto sąsajas ir socialiai konstruojamos realybės nuolatinę kaitą bei transformavimąsi. Taip P.L. Berger ir T. Lukmann tampa naujos „konstrukciškai orientuotos, žinojimo sociologijos pradininkais“ (Rosinaitė V. 2010:38). Šių autorių pateikta konstrukciška žinojimo sociologijos samprata atveria plačias galimybes teorinei-metodologinei įvairių socialinių tyrimų prieigai. Socialinio konstruktyvizmo rėmuose galima analizuoti įvairių socialinių tikrovių ir kolektyvinės tapatybės konstravimą, dėl šios priežasties pasirinkta ši teorinė prieiga.

P.L. Berger ir T. Lukmann iškelia dvi tikrovės rūšis: aukščiausiąją tikrovę ir kitas tikroves. Pirmoji yra pati svarbiausia ir reikšmingiausia, nes su ja susiduriame neišvengiamai kiekvieną dieną, tad ji yra realiausia. Mes ją patiriame „visiško budrumo būsenoje“ (1999:36). Kasdienio gyvenimo tikrovei būdinga: 1) Laikas aiškiai suvokiamas. Sąmonės srautas yra nuolat suvokiamas laike. 2) Kasdienio gyvenimo tikrovė jau savaime yra objektyvuota. Veiksmai sutvarkyti suskirstyti pagal šablonus. Tai jau sutvarkyta tikrovė. 3) Kasdienio gyvenimo tikrovė nebūtinai yra „čia ir dabar“. Dėmesį šiam pasauliui lemia pragmatiniai motyvai, kitaip tariant, kas buvo yra ir bus – mano praeitis, dabartis ir ateitis. Taigi net ir dar neįvykę atsitikimai tampa mano dabartinės

tikrovės dalimi. 4) Tikrovė konstruojama socialiai sąveikaujant su kitais žmonėmis. Keičiamasi ne tik prasmėmis, bet ir komunikuojant kuriamos naujos. Suprantama, kad nors ir „mano „dabar“ nevisiškai sutampa su jų [aplinkui esančių asmenų] „dabar““ (1999:39), vis dėlto bendros objektyvacijos išlieka, mano ir jų kai kurios prasmės sutampa. 5) Kasdienis gyvenimas suskirstomas į problemiškus (sutrikdyta rutinizuota veikla) ir neproblemiškus (tipizuota, rutinizuota veikla) sektorius. 6) „Kasdienis gyvenimas visų pirma yra gyvenimas su kalba“ (1999:54.) Kalba gali išreikšti daugybę dar nepatirtų dalykų, taip kalba gali tapti „objektyvia didžiulių prasmės ir patirties sancaupų saugykla“ (1999:54), perduodama iš kartos į kartą. Bet kuriuo momentu per kalbą galima aktualizuoti visą pasaulį. 7) Bendraudami vadovaujamės tipizacijos schemomis, „kasdienio gyvenimo socialinė tikrovė suvokiama tipizacijų kontinuume, o šių tipizacijų anonimiškumas didėja, kai jos nutolinamos nuo akistatos situacijos „čia ir dabar“ (1999:50). 8) Simbolių kūrimas, rutiniškos kasdienybės prasmų kaupimas susiveda į **socialinio žinojimo bagažą**, kuris diferencijuoja tikrovės sritis pagal tai, kiek jos pažįstamos, tai pat jis teikia ir tipizacijos schemas, kurios ypač svarbios atliekant kasdienes rutiniškas darbus (1999:61)

Norint analizuoti nacionalinės kolektyvinės tapatybės sampratos konstravimą remiantis šia teorija, nepakanka vien tik apibrėžti pagrindines gaires ar analizės objektus. Svarbu suprasti, kaip socialinė tikrovė yra konstruojama. Vadovaujantis P.L. Berger ir T. Lukmann suformuota socialinio konstruktyvizmo teorija, tikrovė socialiai konstruojama, tad jos tikrovės suvokimas nuolat kinta. Tai nenutrūkstamas procesas, kurį sudaro objektyvacija, eksternalizacija ir internalizacija. Socialinio konstruktyvizmo pagrindas – tikrovė yra kuriama individo, kartu ir individas yra formuojamas tikrovės, socialiai jo sukurtos. Autoriai pabrėžia, kad analizuojant tikrovės konstravimą reikia apimti visas tris tikrovės konstravimo proceso fazes, kitaip analizė bus nepilna ir iškreipta.

Objektyvacija

„Žmogaus saviraišką galima objektyvuoti, t. y. ji reiškiasi žmogaus veiklos kūriniais“ (1999:51). Kitaip tariant, subjektyvios prasmės, emocijos ir veiksmai gauna objektyvią prasmę objektyvacijos metu. Svarbus objektyvacijos komponentas yra ženklai, kurie nuo kitų komponentų skiriasi tuo, kad jie turi aiškią intenciją „būti objektyvių prasmų rodikliu“ (1999:52). Ženklus grupuojame į sistemas: gestų, mimikos, kūno judesių, garsų etc. Kalba suprantama, kaip garsų sistema, kuri reikšmingiausia žmonių visuomenės ženklų sistema. Ją naudojant, dalijamasi prasmėmis bei kuriamos naujos. Jai būdingas objektyvumas, taip pat jos daromas poveikis yra prievartinis (1999:55). Kalbos dėka objektyvuotos prasmės tipizuojamos, taip jos tampa anonimiškos tad gali būti pritaikomos skirtingose situacijose, vadinasi, tuos pačius veiksmus gali

pakartoti kiekvienas, atitinkantis tam tikrus kriterijus. Čia svarbią vietą užima **habitualizacija**, kai pastoviai kartojami veiksmai tampa šablonais ir galės būti atlikti ateityje. Taip ne tik taupomas laikas atliekant kasdienes darbus ir priimant sprendimus, bet taip, pasak P.L. Berger ir Th. Luckmann, atsiranda laiko ir energijos išankstiniam svarstymui bei inovacijoms. (1999:75)

Habitualizuotų veiksmų tipizacijos sudaro institucijas, kurios paskirsto, kad visi veikėjai atliktų savo partijas. Tai vadinama **institucionalizacija**. Institucinis pasaulis – tai objektyvuota žmogaus veikla. (1999:82). „Institucinės tvarkos ištakos yra paties asmens ir kitų atliekamų veiksmų tipizavimas“ (1999:95), tipizuojami ne tik veiksmai bet ir veiksmų formos, t.y. veiksmai nepririšti prie atlikėjo, o prie situacijos. Kad veiksmo formos būtų tipizuotos, jos privalo turėti objektyvią prasmę, o ši turi būti lingvistiškai objektyvuota (1999:95). Sukuriamas žodynas. Institucionalizuoti veiksmai priimami kaip objektyvios, nekvestionuojamos tikrovės, o nukrypimas nuo šios tvarkos traktuojamas kaip nukrypimas nuo tikrovės. Veikėjas tapatinasi su socialiai objektyvuotomis elgesio tipizacijomis. Ne unikalus individas, bet tipas. Kitaip tariant, individas dalyvauja visuomenėje kaip vaidmens atlikėjas. Vaidmuo yra institucionalizuotas elgesio tipas, tad ir pats vaidmuo gali būti kontroliuojamas, kintamas. Vaidmenys reprezentuoja institucinę tvarką (kas teisia, tas teisėjas); vaidmuo atstovauja visam instituciniams elgesio tinklui; tik atstovaujama per atliekamus veiksmus institucija gali reikštis realioje patirtyje (1999:99). Institucijos atstovaujamos ir verbalinėmis priemonėmis, simboliais, fiziniais objektais, bet visa tai turi būti gaivinama realių atlikėjų. Instituciniam prasmės perdavimui reikia naujos visuomenės legitimacijos, todėl atlikėjai (visuomenė) turi sistemiškai būti supažindinami su prasmėmis. Laikui bėgant, norint, kad ateinančios kartos įsimintų „institucines“ prasmes, jas reikia iškristalizuoti, t.y. pristatyti jų formules - taip prasmų perdavimas tampa paprastesnis .

„Objektyvacijos procesas apima „pirminių“ ir „antrinių“ prasmų objektyvavimą“ (Rosinaitė 2010:42). „Antrinių“ prasmų objektyvavimas apibūdinamas kaip legitimacija, kurianti naujas prasmes, leidžiančias integruoti tas prasmes, kurios jau suteiktos kitiems instituciniams procesams. „Legitimacijos funkcija – padaryti objektyviai suvokiamas ir subjektyviai įtikinamas „pirmines“ objektyvacijas, kurios jau buvo suinstitucintos“ (1999:119). „Pirminių“ prasmų institucionalizacijos metu legitimacija nėra reikalinga, nes šios prasmes akivaizdžios visiems, kas su ja susiję. Problema iškyla kai šias prasmes reikia perduoti kitai kartai, kuri nedalyvavo jų kūrimo, reikia paaiškinti ir pagrįsti, nes asmeninio patyrimo nebeužtenka. Legitimacija yra „aiškinimo“ pateisinimo procesas., turintis tiek kognityvinį, tiek ir normatyvinį aspektus. Legitimacija ne tik pasako kodėl turi būtent taip daryti, bet ir kodėl „daiktai yra tokie, kokie jie yra“ (1999:121).

Vis dėl to „socialinis pasaulis, nors ir objektyvuotas, yra žmonių sukurtas, todėl jie gali jį perkurti“ (1999: 116).

Eksternalizacija

Eksternalizacijos metu kuriamas objektyvus pasaulis. P. L. Berger ir T. Lukmann įvardija **dviejų tipų žinojimą**: pirmasis, savaime suprantamas žinojimas ir antrasis, nurodanti tai, „kas pažinu ar bent jau nubrėžia ribas to, kas gali tapti žinoma ateityje“ (1999:89). Šie du žinojimo tipai koegzistuoja kartu. Antrojo tipo žinojimas įgyjamas vykstant socializacijai. Šis žinojimas suformuoja kanalus, kuriais eksternalizacijos metu kuriamas objektyvus pasaulis, kuris objektyvuojamas „per kalbą ir per grindžiamą kognityvinį aparatą – jis paverčia šį pasaulį objektais, suvokiamais kaip tikrovė“ (1999:89).

„Žmogus tampa žmogumi tik sąveikaudamas su aplinka“ (1999:68). Nuo tam tikrų socialinių „steiginių“, tokių kaip kultūrinė ir socialinė aplinka etc. priklauso vaiko organizmo vystymosi kryptis. Žmogiškumas yra kintamas sociokultūrinis dydis, galima teigti, kad kiek yra kultūrų, tiek ir formų tapti „žmogumi“ (1999:68). Žmogus kuria pats save. Žinoma, genetinis Aš yra įgimtas, bet vėliau tas Aš, kuris yra suvokiamas „kaip objektyviai ir subjektyviai atpažįstamas tapatumas, nėra įgimtas“ (1999:70). Aš ir organizmo negalima pakankamai „suprasti nesusisiejus jų su konkrečiu socialiniu kontekstu, kuriame jie susiformavo“ (1999:71). Neįmanoma žmogui formuotis izoliuotai: *Homo sapiens* visada yra *homo socius*. Egzistuoja abipusis ryšys tarp socialinės tvarkos ir žmogaus: socialinė tvarka yra kolektyvinis žmonių kūrinys, tuo pat metu nuo pat gimimo jis yra formuojamas socialinės aplinkos (1999:72, 73).

Internalizacija

„Visi socialiai konstruojami pasauliai yra istoriniai žmogaus veiklos produktai, jie keičiasi, o šį keitimąsi lemia konkretūs žmonių veiksmai“ (1999:147). „Socializacijos metu individas pradeda dalyvauti socialinėje dialektikoje, kurios pradžios taškas ir yra internalizacija“ (Rosinaitė, 2010:43), kurios metu suvokiami ir interpretuojami objektyvūs procesai. „Internalizacija <...> yra pagrindas, padedantis suprasti, pirma, kitus, antra – pasaulį kaip prasmingą socialinę tikrovę (1999:164). Naujos prasmės nėra kuriamos, o tik yra perimamos iš visuomenės. Objektyvuotas pasaulis, sukurtas eksternalizacijos metu dėl internalizacijos perkeliamas į individo sąmonę vykstant socializacijai. Taip naujoji karta, tiesiogiai nedalyvavusi prasių kūrime, perima objektyvizuotą tiesą internalizacijos metu kaip subjektyvią tikrovę. P.L. Berger ir Th. Luckmann teigia, kad internalizacijos negalima sulyginti su pirmine ir antrine socializacija. Autoriai išskiria du socializacijos lygmenis, pirmasis vyksta dar ankstyvoje vaikystėje, kai tėvai formuoja visą

vaiko pasaulį, jis objektyviai aiškus, jokių problemiškų situacijų, jokių subpasaulių sankirtų, internalizuoto pasaulio tikrovė suprantama kaip vienintelė ir nekvestionuojama. Svarbiausias socializacijos veiksnys – kalba vaikui atrodo glūdinti pačioje daiktų prigimtyje, kitaip tariant, daiktai yra tai, kuo jie yra vadinami (1999:81). „Antrinė socializacija yra institucinių ar institucijų pagrindu sukurtų „subpasaulių“ internalizavimas“ [kur] reikalauja perimti konkrečių vaidmenų žodynus“ (1999:174). Antrajame lygmenyje atsiranda labiau specializuotas žinojimo laukas. Kertasi ir sąveikauja skirtingos subpasaulių tikrovės sritys, tad asmeniui prireikia juos derinti ir ieškoti sąsajų. Antrinės internalizacijos daugiau kvestionuojamos, tad jų kaita spartesnė. Ąinėjimas specializuojasi, suinstitutintas elgesys perduodamas specializuotoms grupėms, t.y. pasiskirstoma vaidmenimis, kuriuos reikia atlikti tam tikrø institucijø kontekste. Kadangi toks elgesys yra visuotinai priimtas, nukrypimas nuo jo, tai nutolimas nuo tikrovės. (1999: 88). Nors pripažįstama, kad panašumų tarp šių dviejų tipų socializacijos ir internalizacijos esama, vis dėlto struktūriškai jie netapatūs. „Kalba yra tiek svarbiausias socializacijos turinys, tiek ir svarbiausias jos instrumentas“ (1999:168).

Individas visuomenės nariu tampa tada, kai su kitais visuomenės nariais situacijas apibrėžia taip pat. „Mes ne tik dalyvaujame tame pačiame pasaulyje, mes dalyvaujame vienas kito būtyje“ (1999:164). Internalizacijos metu svarbus *kitų* vaidmuo: „individas tampa toks, kokį jį esant laiko jam reikšmingi kiti“ (1999:166). Tapatumas objektyviai nusakomas „kaip lokalizacija tam tikrame pasaulyje“, jis gali būti subjektyviai perimamas ik kartu su tuo pasauliu (1999:167), kitaip tariant kas tu esi pasako, kur tu esi. kultūra ir visuomeninė santvarka, kurios savo ruožtu dažniausiai išoriškai pasireiškia per kalbą, apibrėžia tavo *lokalizaciją tam tikrame pasaulyje*, kur per socializaciją kuriamas asmens/kolektyvinis identitetas.

1.1.2. Kalbos reikšmė socialiniame kontekste

„Etnosocialinių bendruomenių kolektyvinės, pašamonėje esančios kognityvinės [pažinimo] struktūros išoriškai pasireiškia per kalbą ir kultūrą“ (Karaliūnas 2008:175). S. Karaliūnas (2008) išskiria dvi pagrindines kalbos funkcijas: 1) tapatinamąją-vienijinamąją (etninę), kuri pasireiškia tautos viduje („kalba į vieną gyvą istorinę visumą jungia buvusias, esamas ir būsimas generacijas“ (Karaliūnas 2008:176); 2) tautinio atribojimo, kuri aiškiausiai pastebima pasienio regionuose, kur kalba brėžia ribą tarp „mes“ ir „jie“. Tautinis tapatumas nuolat gaivinamas ir palaikomas simboliais, tradicijomis. Bendrai tariant, kultūra, įvairios jos realizacijos formos, sukonzentruoja istorinius įvykius, herojus ir bendrą patirtį į tautinius simbolius, kurie bus naudojami vienijant tautą².

² T. Vencova, L. Donskis ir kiti mąstytojai yra ne kartą kritikavę „provincialiosios“ kultūros aukštinimą, pamirštant aukštosios kultūros svarbą.

B. Anderson (1999) teigia, kad su „spausdinto kapitalizmo“ (angl. print capitalism) atėjimu žmonės pradėjo „įsivaizduoti“ save kaip vienos grupės narius, kurie skaito tuos pačius tekstus, kitaip tariant plintant aukštajai kultūrai (literatūros plitimas), vadinasi, ir sunorminus kalbą, kalbos reikšmė auga, nes ji ne be kaimo, regiono tarmė, o visos nacijos kalba. Taip sustiprėja jos vienijamoji funkcija, atsiranda kalbinis patriotizmas (Karaliūnas 2008:179). Tai ypač jaučiama kuriantis tautinėms valstybėms. B. Anderson (1999) mato tautą kaip kultūros reprezentavimo sistemą, todėl žmonės įsivaizduoja besidalinę ta pačia patirtimi, identifikuoja save su platesne bendruomene. Jis nacionalinio tapatumo konstravimą sieja su gimtąja kalba ir parodo kaip šie du dėmenys priklauso vienas nuo kito. Bendra kalba yra viena pagrindinių sudedamųjų dalių formuojant tautą ir tapatumą. Istoriskai žvelgiant ypač į Europos valstybių susiformavimą, pastebima tendencija, patvirtinanti šią B. Anderson mintį - „viena kalba, viena tauta“ (Piller, 2001: 261). Žinoma, egzistuoja bendra kalba besidalijančios tautos, pvz., vokiečiai ir austrai, bet kaip teigia Giddens (1987), pasauliniu mastu tai daugiau išimtis nei taisyklė (Giddens, 1987:172). Kaip jau minėta anksčiau kuriantis tautoms kalba norminama, taip ji tampa visos nacijos kalba, suvokiama kaip visą tautą vienijantis dėmuo, „nacionalinės kultūros elementas, o kartu ir jos apraiška“ (Karaliūnas 2008:181). Asmenybei formuojantis, augant tam tikroje kalbinėje aplinkoje, pradedamas jaustis ryšys su kalba, ji įgyja simbolinę vertę (Karaliūnas 2008:181). Vartojant kalbą meninėje ir mokslinėje veikloje, kalba pati tampa svarbi, kaip tokia. Atsiranda meilė gimtajai kalbai. Žmogus tampa „kalbos patriotu“ (Karaliūnas 2008:182). Griežčiau ir aiškiau brėžiamos ribos tarp „jų“ ir „mūsų“, radikalėja nusistatymai kitų kultūrų, religijų, etc. atžvilgiu, ypač kai jaučiama grėsmė tautiniam identitetui, taip pat ir kalbai. Taip dažniausiai atsitinka, kelioms kultūroms gyvenant šalia ar kai istoriskai homogeniškose šalyse migracijos ir globalizacijos procesų metu atsiranda etninių mažumų ar didėja jų skaitlingumas. Lietuvių kalbai ilgą laiką grėsė išnykimas, bet būtent dėl to, kad ją buvo stengiamasi išgyvendinti iš visuomenės, prasidėjo atvirkštinis procesas, ji tapo dar labiau branginama.

Nepaisant to, kad tauta ir valstybė nėra tapatūs elementai, vis dėlto jie negali būti atsiejami vienas nuo kito, kaip ir tautinės ideologijos suteikia pilietybės konstrukto pamatus (Faist, 1997 cit. Piller, 2001: 261). Kalba ne tik instrumentas, ji formuoja pasaulio suvokimą, taip pat apibrėžia tautos sampratą. Diskursas, kaip kalbos ir minties sąveika (Leonavičius, 2002:41), kitaip tariant, tam tikrą vertybių, požiūrių perdavimą, formuoja nuomonę tam tikru klausimu. Viešajame diskurse dalia visų kitų apibrėpimų konstruojama ir tautos sąvoka, todėl pravartu giliau suprasti viešojo diskurso sampratą, veikimo pobūdį bei kanalus, nacionalinės kolektyvinės tapatybės sampratos formavimą.

1.1.3. Viešojo diskurso samprata ir žiniasklaidos „valdysena“ (governmentality)

„A. Giddens teigia, kad „asmens tapatumas nėra individo skiriamasis bruožas. Tai yra savimonė (self), kurią asmuo reflektiviai suvokia savo biografijos požiūriu“. Tiesa sakant, „būti žmogumi – reiškia žinoti...ką darai ir kodėl tai darai... Potradicinės tvarkos kontekste mano savimonė tampa refleksyviu objektu“ (Giddens in Castells 2006:26). Panašiai kalba ir L. Donskis: „[t]apatybė yra kupinas įtampų savęs ir mus supančio pasaulio interpretacijos bei supratimo laukas, kuriame kryžiuojasi tai, ką apie mus galvoja ir sako kiti, ką apie save galvojame ir kalbame mes patys, ir kuo mes patys norime būti“ (Donskis, 2006). Taip pat autorius priduria, kad tapatybė „ne tiek žodžiai, kuriuos mes pasakome apie save ir savo bendruomenę ar kultūrą, kiek pats kalbėjimas ir ypač noras kalbėti apie jas“ (Donskis, 2006). Nors diskursas sociologijoje apima platesnę sritį, kalba, tiek rašytinė tiek sakytinė sudaro jo kertinį akmenį. Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, kalba sociolizuojamasi, keičiamasi prasmėmis, įvardijama kultūra, istorija etc., „įvardijama“ ir tapatybė. N. Fairclough (1992) mato kalbą kaip socialinę praktiką, kuri kartu yra formuojama iki tol egzistavusių („pre-existing“) socialinių struktūrų ir tuo pat metu „kuria ir konstruoja pasaulio prasmę“ (angl. constituting and construction the world in meaning) (Fairclough, 1992: 63). Diskurso dėka suvokiamas socialinis, kultūrinis ir materialus pasaulis. Vadinasi, kas formuoja diskursą, tas daro átaką ir pasaulio suvokimui ir tautiðkumo sampratai.

Nors M. Foucault savo darbuose tiesiogiai nekalba apie nacionalinio kolektyvinio tapatumo konstravimą, vis dėlto jo išvalgos apie „valdyseną“ gali būti pritaikytos nagrinėjant žiniasklaidoje, kaip vienoje iš svarbiausių diskursų transliuotojų ir kūrėjų, konstruojamą nacionalinį kolektyvinį identitetą.

Remiantis M. Foucault (1991), terminas „valdysena“ (governmentality) traktuojamas „kaip valdymo menas, kuris racionalizuoja galios naudojimą“ (Rimaitė, Rinkevičius, 2008:93). Norėdamas akcentuoti valdymo ir mąstymo sąsajas filosofas sujungia terminus „valdymas“ (*gouverner*) ir „mąstysena“ (*mentalité*) į naujadarą – „gouvernementalité“ („valdysenos“) sąvoką (Lemke 2000). Valdysena nurodo būdus, kaip galima kontroliuoti visuomenę. M. Foucault teigia, kad valdymas yra susijęs ne tik atvirai su asmenų valdymu, bet ir kontroliuojant elgesį („the conduct of conducts“) (Foucault, 2000: 341). Kontroliuoti galima kuriant atitinkamą subjektyvų diskursą, kuris vėliau gali tapti objektyvia tikrove. Per galios „tinklus“ (Rose, 1999:17 in Iyer, 2009:242) žiniasklaida kontroliuoja ir performuoja diskursus. Rašytiniuose tekstuose, kurie bus apžvelgti analizuojant tyrimo duomenis, žiniasklaida apibrėžia, kas yra tauta, kas ją sieja, kas nepatenka į tautos apibrėžimą, taip per patį giluminį suvokimą *reguliuojamas* atitinkamas elgesys ir asmenų kategorizavimas. Galiausiai subjektyvus vertinimas gali būti objektyvuotas ir priimamas kaip savaime suprantamas. Kaip teigia britø teoretikas Ph. Elliot, „žiniasklaida gana subtiliai priverčia auditoriją priimti socialinius vaidmenis ir áprastos asmeninės veiklos

standartus“(Tereðkinas, 2004: 66). Žiniasklaida formuoja šių dienų subjektyvumą (subjektivity), jai suteiktos kontraversiškos teisės „kontroliuoti“ (Gauttari cit. iš Iyer, 2009:244) ir “tapatinti” (“becoming”): kurti, kontroliuoti diskursus, formuoti tapatybės suvokimą.

Vienos komunikacijos formos yra svaresnės nei kitos. Žurnalistika priklauso prie didesnę įtaką turinčių komunikacijos formų. Media turi socialinį efektą: per gebėjimą formuoti problemų svarstymo darbotvarkę ir viešąjį diskursą, gali turėti įtakos įsitikinimams, asmenų nuomonei, ne tik apie pasaulį bet ir apie savo vietą ir vaidmenį jame. Kitaip tariant, galima formuoti socialinę tikrovę formuojant požiūrį į ją. (Fairclough, 2003)

M. Foucault valdysena veikia mikro ir makro „self-governing“ lygmenyse. Makro lygmenyje, kuris nagrinėjamas šiame darbe, bus analizuojama kaip žiniasklaidoje konstruojama nacionalinė kolektyvinė tapatybė, remiantis etnokultūrinės ir pilietinės kolektyvinės tapatybės apibrėžimais.³

1.2 Tautinės tapatybės modeliai

1.2.1. Etnolingvistinis versus pilietinis nacionalinės kolektyvinės tapatybės modeliai

Nacionalizmą tyrinėtojai ir politikos sociologai dažniausiai apibrėžia tautinės tapatybės modelius remiantis dichotomine perskyra. R. Brubaker (1998) išskiria *etnolingvistinį ir pilietinį modelius*; H. Lindholm (1993) apibrėžia tautas remdamasi kultūrine tapatybe ir pilietyste; A. Smith (1991)– kultūrinės tapatybės ir pilietiniu/teritoriniu modeliais; H. Kohn (1971)- kultūriniu ir politiniu nacionalizmu. Šiame darbe pasirenkama vieno žymiausių Amerikos sociologų R.Brubaker terminologija. Tautinė valstybė, viena vertus yra institucija, mechanizmas, skirtas organizuoti visuomenės politinį ir socialinį gyvenimą. Kita vertus tai idėja, būdas charakterizuoti ir įvertinti socialinę ir politinę narystę (Brubaker 1990:378). „Tautinė valstybė yra socialinis vaizduotės vaisius“ (Brubaker 1990:385), suformuotas istorinių aplinkybių. Nors šiais laikais žmogaus teisės ir įstatymų viršenybė plačiai pripažįstamos, istorinės ir kultūrinės aplinkybės vis dar turi įtakos tautiškumo sampratai. Šioje dalyje bus pristatytas etnolingvistinis ir pilietinis tautinės tapatybės modeliai remiantis R Brubaker (1998) veikalu “Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje”. Taip pat bus pateikta dichotominio modelio kritika, pagal S. Laegaard (2007) ir O. Zimmer (2003). Bus pristatyta pastarojo autoriaus alternatyvus analitinis

³ Siekiant objektyvumo, pateikiami opozicijos argumentai struktūrinio konstruktyvizmo ir diskurso galios postulatams. Fairclough (2003) oponuoja post-struktūralistams, post-modernistams ir socialinio konstruktyvizmo atstovams (Jacques Derrida, Michel Foucault, P.L. Bergerio ir T. Lukmano (1999). Jis atskiria asmenybę nuo socialinės tapatybės. Teigiama, kad tapatumas negali būti susiaurintas iki socialinės tapatybės, kuri savo ruožtu konstruojama diskurso pagalba. Asmenys nėra tik priešpastatomi socialinės tvarkos dėsniams kaip objektai, o ne subjektai, jie yra veikėjai, kurie veikia ir perkuria dalykus. *Asmenø kaip socialinio veikėjo išdėstymas yra dialektiškai susijęs su visiðku asmens (personality[susiformavimu])* (Fairclough 2003:160, 161). Vis dėlto bakalauro darbo tyrime pasilieka prie anksčiau išsakytų socialinio konstruktyvizmo ir diskurso, kaip identitetą formuojančių veiksmų ir prielaidų.

įrankis, skirtas tirti tautines tapatybes. Bus pristatytas ir liberalusis nacionalizmas (Tamir 1993, Kymlicka, 2000) kuris sujungdamas anksčiau minėtas tradicines tapatybės sampratas bando prisitaikyti prie šiuolaikinių multikultūrinių valstybių ypatybių ir pasiūlyti joms tinkantį teorinį modelį.

R. Brubaker veikalė „Pilietybė ir tautiškas Prancūzijoje ir Vokietijoje“ (1998) pilietybės institucijos kilmę ir kaitą Prancūzijoje ir Vokietijoje aiškiai parodo, kiek įtakos turi imigracijos ir natūralizacijos politikai istorinė patirtis, valstybės susikūrimas ir nacionalinis identitetas. Kitaip tariant, skaitytojams pateikiami argumentai, kaip pilietybės institutas kiekvienoje šalyje priklauso nuo tautiško sampratos. Finer pateikia du procesus lemiančius tautos formavimąsi: 1) bendruomeniškumo, šalies mastu atsiradimas, jaučiamas priklausymo vienai tautai jausmas, išsivysto kolektyvinė tapatybė; 2) pilietinių teisių, pareigų valstybės atžvilgiu formavimasis. Tautos sampratos susiformavimui lemiamą reikšmę turi šių procesų sąveika, turinys ir vieno proceso dominavimas (Kuznecovienė, 2006:85). Ilustruojant šią mintį galima pasitelkti R. Brubaker (1998) pateiktus Prancūzijos ir Vokietijos atvejus. Prancūzijos tautinis tapatumas susiformavo tik po valstybės susikūrimo, o Vokietijoje viskas vyko atvirkščiai, pirma susikūrė tauta tik po to valstybė. R. Brubaker (1998) teigia, kad tai turėjo lemiamą įtaką tam, kad Prancūzija migracijos ir natūralizacijos politikoje remiasi asimiliacija ir *jus soli* principu, o Vokietijoje tauta, atskirumu/susiskaidymu ir *jus sanguinis* principu grįsta pilietybės samprata. Vokietijos atvejis priskiriamas etnolingvistinei, Prancūzijos – pilietinėmis teisėmis grįstai tautiško sampratai. Elzaso ir Lotaringijos atvejis aiškus pavyzdys, kaip skirtingai suvokiamas tautos ir valstybės santykis šiose valstybėse. Šio regiono priklausymas vienai ar kitai valstybei buvo grindžiamas gyventojų apsisprendimu ir politiniais motyvais iš Prancūzijos pusės bei etniškumu ir kilme iš Vokietijos.

Nėra absoliučių, nekintančių bruožų, kuriuos turėtų asmenys, priklausantys tai pačiai tautai (Miller 1995). „Tautinės tapatybės bruožų įvairovė bei ribų nepastovumas <...> reiškia, jog vienas ir tas pats žmogus <...> gali judėti tarp įvairių tautinės tapatybės bruožų, apibrėžiančių [jį]“ (Kuznecovienė 2006:87). Dėl šios priežasties nusakant tautiškumą, kaip tam tikros žmonių grupės unikalų bruožą „ir jos socialines ribas brėžiantį principą, turime pripažinti ir tai, jog negalima nei išskirti vieno (ar kelių) bruožų, nei sudaryti jų rinkinio, kurie yra ar turėtų būti naudojami kaip imperatyvūs tautinės tapatybės kriterijai“ (Miller cit. iš Kuznecovienė 2006: 87). Priklausymas vienai ar kitai tautai, labiau tikėtina, reiškia tam tikrų tautinių bruožų „asmeninę/individualią kolekciją“, nei apibrėžtą rinkinį. Vis dėlto apibrėžiant tautą visada yra nustatomos ribos tarp „jų“ ir „mūsų“. Anot F. Barth, tautiniai bruožai gali kisti, bet kol išlaikoma atskirtis tarp „jų“ ir „mūsų“, etniniai grupei pavojus negresia (Barth 1969: 14).

Nepaisant tautinių bruožų kaitos pagrindiniai tautiškumo sampratą įvardijantys bruožai sąlygiškai nekinta arba jų kaita nežymi. Kadangi remiantis R. Brubaker išskirtais dviejų tipų tautiškumo sampratos bruožais, tyrime bus analizuojama, kaip nacionalinis tapatumas konstruojamas Lietuvos žiniasklaidoje 2010 m., naudinga apžvelgti etnolingvistinę ir pilietinę nacionalinio kolektyvinio identiteto sampratą.

Etnolingvistinis tautinės tapatybės modelis

Remiantis etnolingvistinė tautos sampratą, „[t]aūtos suvokiamos kaip istoriškai įsišaknijusios, organiškai išsirutuliojusios individualybės, kurias jungia išraiškos kalboje, papročiuose, teisėje, kultūroje ir valstybėje“ (Brubaker 1998:29). Pagal šį apibrėžimą, valstybė prilyginama tautai. Kilmės faktas labai svarbus, todėl, pavyzdžiui, Vokietijos atveju, asmuo labiau tikėtina bus laikomas vokiečiu, jei jo protėviai buvo vokiečiai, nors jis/ji niekada nebuvo Vokietijoje, nemoka vokiečių kalbos, nei trečios kartos turkų imigrantas, visą savo gyvenimą pragyvenęs Vokietijoje. Etnolingvistinis modelis apsižymi dezintegracijos bruožais. Prieš etnines mažumas gali būti netaikomos sankcijos, bet joms neužtikrinamos *de facto* lygios teisės su etnine dauguma. Šiuolaikinės demokratinės etnolingvistinės valstybės užtikrina tik *de jure* lygybės principą. Etnolingvistinis modelis patrauktus besikuriančioms valstybėms. Centrinės ir Rytų Europos yra pavyzdys, kai kuriantis valstybėms, istorija, kultūra, ypač kalba, tapo pagrindu brėžiant rimas tarp „mes“ ir „jie“. Baltijos šalių, ypač Lietuvos, atveju atkuriant nepriklausomybę, šie faktoriai buvo labai reikšmingi, kadangi šalis, iškentusi ir kalbos draudimą, rusifikaciją ir kitas represijas, kitataučių veiklą *sugrėsmino*. Prireikė aiškių ribų tarp „mes“ ir „jie“, žmogaus teisės ir pilietiškumas (grįstas įstatymų gerbimu, o ne patriotiškumu) buvo per silpni tautą vienijantys elementai, o etnolingvistiniai bruožai jau savaime vienija tautą. Etnolingvistinis nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelis turi aiškių sąsajų su nacionalizmu. Kuriantis valstybei, vienijantis tautai, nacionalizmas gali tapti beveik šovinistinis, tik politinių jėgų valia vėliau, kai tauta nebejaučia išorinio ar vidinio pavojaus savo tapatybei, nacionalizmas gali įgauti lengvesnę formą.

Pilietinės tautinės tapatybės modelis

Pilietinės tautinės sampratos atveju, tautinė valstybė susiformavo kuriantis valstybingumui ir nuosekliai ugdant tautinę savivoką. Tradiciškai tauta suvokiama siejant ją su politinėmis institucijomis. Tautos sąvoka apibrėžiama politiniais terminais. J. Michelet apibūdino Prancūziją kaip „didingą motiną, kuri yra ne tik mūsų ir kuri turės duoti laisvę kiekvienai tautai“ (Brubaker 1998:18). „Motina“ vienodai mylinti savo vaikus, nežiūrint ar pagal kilmę jie prancūzai, ar ne. Didesnė centralizacija: valstybės centro instrumentų ir tinklų sistemos (mokyklų, armijos ir administracijos) skverbimasis į periferiją, leidžia valstybei suvienodinti tautos, kultūros ir valstybės sampratą skirtingose regionuose. Nors gali nepavykti asimiliuoti kai kurių regionų,

pavyzdžiui, kaip Prancūzijoje bretonų, korsikiečių ir elzaziečių, tai nekenkia vieningai tautinei savivokai. Politika imigrantų atžvilgiu yra grįsta kultūrine ir politine asimiliacija, *jus soli* pilietybės įgijimo principu. Kaip teigia A. Sieyes, „Tauta – tai partnerių, pažįstančių vieną bendrą teisę ir atstovaujамų bendros įstatymų leidybos, darinys“ (Brubaker 1998:25). Prancūzijos atveju, pasak R. Brubaker, vykdoma „ekspansinė“ politika t.y. antros kartos imigrantams automatiškai suteikiama pilietybė, jei jie to pageidauja.

Pilietinis nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelis turi aiškias sąsajas su liberalizmo idėjomis. Laivės ir lygių teisių užtikrinimas – pagrindinė liberalizmo idėja. Asmenys traktuojami vienodai, nepaisant jų tautybės, religijos, ar kitų įsitikinimų. Valstybės pagrindas yra įstatymų besilaikantys ir savo pareigas atliekantys asmenys, kurie nėra skirstomi pagal priklausymą kuriai nors etninei grupei. Žmonės diversifikuojami pagal jų žinias, sugebėjimus, o ne kilmę ar klasinę padėtį.

Istorinės aplinkybės romantiniam tautos apibrėžimui suteikė negatyvų atspalvį. Tautinės valstybės modelis, persismelkęs etnolingvistinėmis vertybėmis, po II Pasaulinio karo siejamas su nacionalistine ideologija, kai etninės mažumos visuomenėje išskiriamos, jų teisės varžomos. Vis dėlto šiuolaikinės tautiškos valstybės integravo pilietinius tautiškumo bruožus. Kolektyvinio tapatumo modelį, grįstą pilietinėmis vertybėmis, įstatymų gerbimu galime pavadinti racionalių politinės bendruomenės modeliu, kuris tampa vis populiariesnis, net homogeniškos Europos valstybėse. Pilietybės institutas yra grįstas konstitucijoje įrašytomis vertybėmis ir įstatymų gerbimu. Tautiškumas, kaip visuomenės diferencijuojantis bruožas pilietiniame lygmenyje nepripažįstamas. Europos Sąjunga gali būti kaip puikus multikultūralizmo skatinimo pavyzdys.

„Postnacionalinis europinio tapatumo pobūdis automatiškai reiškia universalias, ne tautines, vertybes, kurios specifiškai nepriklauso jokiai tautai ar civilizacijai. Paprastai tokiomis vertybėmis laikomos konstitucinės vertybės kaip žmogaus teisės, įstatymo viršenybė, humanizmas, pagarba kitam, religinė ir žodžio laisvės.“ (Švarplys, 2008).

Vis dėlto nepaisant įstatymuose įtvirtintų žmogaus teises iškeliančių normų, net ir demokratiškumo olimpe sėdinčios Vakarų Europos šalys neišvengia etninių nesutarimų, diskriminacijos ir susipriešinimo. Valstybes priskirti vienam nacionalinės kolektyvinės tapatybės modeliui yra sunku automatiška globalizacijos procesui automatiškai ir kultūroms maišantis. Kita vartus O. Zimmer (2003) ir S. Laegaard (2007) teigia, kad toks dichotominis atskyrimas iš viso neįmanomas nagrinėjant konkrečius atvejus.

1.2.2. Dichotominio požiūrio į tautinės tapatybės konstravimą kritika

Tradiciškai nacionalinės kolektyvinės tapatybės samprata pristatoma dichotomiškai. Kitaip tariant, dažniausiai išskiriamas etnokultūrinis ir pilietinis modelis (Brubaker 1990, Smith 1991, Lindholm 1993). Žinoma, kiekvienas autorius įveda savus terminus, bet esminė etniškumu ir pilietiškumu grįsta kolektyvinio tapatumo perskyra ir šių modelių bruožai išlieka. Tradiciškai teigiama, kad pilietinis valstybingumas yra asmenų sąmoningo sąsipareigojimo pasekmė, o etnis valstybingumas - kultūros ir istorijos evoliucijos rezultatas (Zimmer 2003:174). Tačiau šis dichotominis požiūris susilaukia vis daugiau kritikos (Zimmer 2003, Laegaard 2007). Kaip teigia J. Kuznecovienė (2007), „vargu ar ši dichotomija gali būti taikoma kaip analitinė klasifikuojanti schema, nes pilietinio nacionalizmo siejimas su „vakarietišku“, o etninio su „rytė“ nacionalizmu yra nepagrąstas nei praktiškai, nei teoriškai“ (2007:2). O. Zimmer cituoja B. Yack apvalgas:

Etninės tautos mitas teigia, kad tu neturi visiškai jokio pasirinkimo kuriant savo paties tapatybę: tu esi tik kultūros palikimas ir niekas kitas. Pilietinės tautos mitas, priešingai, sako, kad tavo tautinis tapatumas yra niekas kita kaip tik tavo pasirinkimas: tu esi politiniai principai, kuriuos daliniesi su kitais, taip pat mėstanėiais individualais. (Zimmer 2003:174).

S. Laegaard (2007) pritaria, kad nėra grynai pilietinės nacijos, ją visada sudaro etninės bendruomenės pagrindas, turintis ir istorines šaknis, kultūrą ir tradicijas, etc. Aiškios skirties tarp pilietinės ir etninės tautos nėra, ypač nagrinėjant atskirus atvejus (Zimmer 2003: 177). Kaip J. Kuznecovienė teigia, net pats R. Brubaker rašo, kad „priskyrimas kultūrinio elemento (bruožo) vienam iš minimalio nacionalizmo tipų kitą paveria tuščiu ir nenaudojamu“ (Kuznecovienė 2007:3). Kaip O. Zimmer(2003:177) ir S. Laegaard (2007) teigia, visoms tautoms būdingas ir savanoriškas apsisprendimas istorija, kilme, kalba ir kultūra grąstas savės identifikavimas, ypač brėpiant kultūrinės ribas (Zimmer 2003:177).

Klasikinis modelis pasirodo neadekvatus, kaip priemonė skirta analizuoti nacionalinio tapatumo klausimus viešajame diskurse þiniasklaidoje, viešosiose kalbose, etc.(Zimmer, 2003:177). Nagrinėjant nacionalinius judėjimus ir politines ideologijas pasidaro aišku, kad neámanoma atskirti pilietinio ir etnolingvistinio diskurso. Jis siūlo kitą teorinį modelá, paremtą ne pilietinio ir etninio bruožo atskyrimu, o dėmesio sutelkimui á bruoþus, sudaranėius abu klasikinius modelius. Istorikas iðskiria du analizės lygmenis: ribø mechanizmà ir simbolinius resursus, kurie nesiejami nei su vienu dichotominiu modeliu. Taip pat jis iðskiria „du ribø brėþimo mechanizmus – voluntaristiná ir organiná“ (Kuznecovienė 2007:3). Pirmasis remiasi konstruktivistine logika, antrasis deterministine. Taip pat išskiriami keturi simboliniai resursai – politines vertybės/institucijos, kultūra, istorija, geografija (6io modelio schemà þiūrėti priedas Nr.

1). O. Zimmer (2003) taip pat teigia, kad nacionalinės tapatybės modelis priklauso nuo to, „kaip jie [resursai] yra *ápraktinami*, kokie diskursai yra tam naudojami arba, kitais þodþiais tariant, kaip jie yra interpretuojami“ (Kuznecovienė 2007:3). Taigi tiek voluntaristinis, tiek organinis mechanizmas gali naudotis kiekvienu simboliniu resursu. „Esminis skirtumas yra ar narystė toje bendruomenėje yra suvokiama, apibrėþiama ir pristatoma kaip atvira ir priklausanti nuo pasirinkimo, ar yra uþdara, nustatanti ne visiems áveikiamus kriterijus“ (Kuznecovienė 2007:3).

Baigiamojo darbo tyrimas remsis tradicine dichotomine perskyra, naudojant R. Brubaker (1998) apibrėþimus. Atliekant kokybinę tekstø analizę bus atsipvelgta ir á O.Zimmer (2003) pasiūlytà modelá.

Grieþtos dichotominės perskyros tarp etnolingvistinio ir pilietinio nacionalinės tapatybės modeliø kritikai teigia, kad negalima atskirti pilietiðkumo nuo etniðkumo. Neegzistuoja ðalis, kuri grynai atitiktø ðiuos modelius. Net R. Brubaker (1998) pateikti Vokietijos ir Prancūzijos pavyzdþiai ðiø dienø realijø nebeatitiktø. Vokietija priėmė nemaþai ástatymø palengvinanèiø imigrantø (ne ið ES) integravimási:2000m. pakeistas natūralizacijos įstatymo pasikeitimas, pagal kurį vokiðko kraujo neturintys imigrantų vaikai gali gauti Vokietijos pilietybę. Taip pat pagal 2005 m. migracijos įstatymo pataisas užsieniečiai sutuoktiniai, kurie nori prisijungti prie ne vokiečių antrų pusių turi turėti vokiečių kalbos pradmenis ir ekonomiðkai save išlaikyti (Oezcan, 2004). Tuo metu Prancūzija 2010m. pradėta romų deportacijá⁴, taip pat 2011 m. įsigalėjo įstatymas draudþiantis dėvėti nikabá (ilgá islamiðká dengiančią veidá skraistę). Nei viena atvejo analizė negali priskirti valstybės grieþtai vienam kolektyvinės tapatybės modeliui, migracijos procesams intensyvėjant, kultūroms maišantis.

Liberalusis nacionalizmas taip pat pritaria O. Zimmer iškeltoms idėjoms, kad gryno tautinio medelio nėra. Ši teorija taip pat prieštarauja tradiciðkai susiklosčiusiai liberaliųjų ir nacionalistiniųjų idėjų supriešinimui. Liberaliojo nacionalizmo teorija teigia, kad pilietinio ir etnolingvistinio modelio bruoþai gali koegzistuoti. Siūlomas alternatyvus nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelis.

1.2.3. Liberalusis nacionalizmas

Globalizacijos procesas skatina tautų maišymási, anksčiau buvusios homogeniðkos valstybės tampa multikultūrinėmis. Iki tol valstybė, siejusios tautá tiesiogiai su valstybe ir nekvestionavusios tautiðkumo sampratos, dėl istoriðkai ir kultūriðkai susiklosčiusios etniðkai vienalytės visuomenės, pajunta grėsmę savo identitetui. Atsiranda susipriešinimas valstybės viduje, tarp etninės daugumos ir naujai atvykusiųjų, etninės mažumos. Prireikia modifikuoti

⁴ Oficialiai teigiama, kad ji savanoriðkas veiksmas, vis dėlto tarptautinės þmogaus teises ginančios organizacijos mato kaip þmogaus teisių pažeidimą.

tautinio identiteto sampratą. Liberalusis nacionalizmas tikina, kad stiprus tautinio identiteto suvokimas nebūtinai veda prie uždarumo ir etnocentristinio mąstymo, kurio radikali versija virsta šovinizmu, ksenofobija ir netolerancija. Teigiama, kad nacionalistinės pažiūros, patriotiškumo jausmas neužkerta kelio toleruoti kitus, būti atviram. Todėl šis modelis bando sujungti etnocentrizmą ir pilietines vertybes ir taip prisitaikyti prie šiuolaikinėms multikultūrinėms valstybėms keliamų iššūkių.

Anot liberaliojo nacionalizmo, jeigu nėra pripažįstama, kad nacionalizmas upima svarbią vietą, visuomenės formavimesi ir demokratinėje santvarkoje, tuomet liberalizmas nėra pilnavertis. Pateikiami keli argumentai, kodėl tautiniai ryšiai yra tokie svarbūs liberaliai demokratinei santvarkai: 1) jie vaidina svarbų vaidmenį sudarant sąsą ir kontekstą individualiems gyvenimams; 2) pateikia argumentus, motyvus ir pateisina visuotinai vykdomą politiką; 3) suteikia rėmus funkcionuoti liberaliai valstybei, ypač demokratinėms institucijoms (Dzur, 2002:192).

Valstybės funkcionavimui reikalingas socialinis tinklas, orientuotas á kolektyvinius poreikius, kad būtų apsaugotos individualios asmens teisės, taip pat per socialinį tinklą legitimizuojamos politinės institucijos.

Y. Tamir teigia, kad kaip tautos nariai mes matome savo veiksmus, kaip apdovanotus „papildomu aspektu“, kaip dalį istorinio pasakojimo. Mes nuolat kuriamos ir perkuriamos kultūros nešėjai ir kūrėjai (Tamir 1993:85). Šis „papildomas aspektas“ yra svarbus, nes padeda vertinti savo indelį ir todėl, kad užpildo mūsų poreiką prisidėti prie kažko didesnio, gyvuosiančio ilgiau nei mūsų gyvenimai. Visuotinės nacionalinės idėjos išraiškos yra „kartotinės“ (angl. „reiterative“), tai reiškia, kad geros priepastys pateisinti savo nacionalinę tapatybę turi būti taikomos ir kitose tautose nacionalinėms idėjoms (Walzer, cit. iš Dzur, 2002:194). Formalus ar neformalus savęs apibrėžimas yra teigiamas savo tautos atpvilgiu, turi būti teigiamas ir kitose tautose atpvilgiu (Tamir 1993; Miller, 1995). Taip paneigiamas vienos tautos išskirtinumas prieš kitą. Kiekviena tauta, kultūra yra savaimė vertinga, nepaisant to, ji priklauso mažumai ar daugumai.

Identiteto klausimu liberaliojo nacionalizmo atstovai teigia, kad kiekvienas turi teisę į individualų identiteto konstrukciją taigi ir priklausymą kultūrai, kaip esminei vertybei. „Tautinis tapatumas yra pateisinamas asmens identiteto šaltinis“ (Miller cit. Silian 2002:12), taip pat suteikia individams orumą nepaisant jų klasės (Kilmycka 2000:218). Liberalusis nacionalizmas sujungia liberalizmo aukštinamą individualybę ir tautinės kultūros aspektus. Y. Tamir (1993), kaip vienas iš liberaliojo nacionalizmo atstovų, kiekvienos tautos kultūrą traktuoja kaip visuotinės civilizacijos dėmenį. Jis teigia, kad teisė labiau siejama su pasirinkimu, gyvenimo būdu, nei tarkim su gyvenimu nulemtu kultūros ir istorijos. Nepagrįstas teiginys, kad galimas nesavanoriškas kultūrinis ir bendruomeninio gyvenimo priėmimas (1993:8) (išskyrus kraštutinius totalitarinius režimus). Individo vertybių, tokių kaip laisvė ir autonomiškumas, įgijimas, kaip teigi

W. Kymlicka, priklauso nuo asmens priėjimo prie „socialinės kultūros“ (angl. „access to their own societal culture“) (Kymlicka cit. iš Silian 2002:8) ar, kaip teigia Y. Tamir, priėjimo prie viešosios erdvės, kur asmenys sudaro daugumą (Tamir 1993:150).

Teisė į kultūrą (angl. the right to culture) reiškia individo teisę laisvai pasirinkti kultūrą, keisti ją, apibrėžti naujas jos ribas pagal individualų poreikį. Šioje vietoje liberalus nacionalizmas tiek pripažįsta liberalų aukštinamą pasirinkimo teisę, tiek ir sutinka, kad priklausimas tam tikrai kultūrai yra bendruomeninis veiksmas, neįsivaizduojamas be taip pat mažančių, t.y. be bendruomenės. Liberaliojo nacionalizmo atstovai (Kymlicka 2000, Tamir 1993) kultūrą, kuria dalijamasi, įvardija kaip sistemą, konstruojamą ant bendros kalbos, istorijos, atminties pagrindų. Anot šių autorių, to pakanka, kad asmenys jaustų bendrumą. Bendruomenė, išpažįstanti tuos pačius kultūrinius, istorinius simbolius, herojus, vartojanti tą pačią kalbą, gali būti apibrėžiama kaip tauta, pagal B. Anderson (1999) „įsivaizduojama bendruomenė“. Svarbiausi B. Anderson argumentai remiasi bendruomeniškumu, bendru tam tikrų dalyku traktavimu, vaizduotė lemia gebėjimą „išgalvoti tautą“ (angl. „think the nation“). Tauta egzistuoja tol, kol sugeba bendrai mąstyti, apibrėžti ir išskirti save iš kitų. Viena vertus tauta yra savanoriška (laisvas pasirinkimas, aukštinamas liberalų), bendrai mažančių tam tikrais aspektais ir išpažįstančių tuos pačius simbolius, bendruomenė, kita vertus, natūraliai išplaukia savo bendruomenės atskyrimas nuo kitų, kas būdinga nacionalizmui. Individualizmą ir tautos tradicijas suliejus bendromis koordinatėmis tampa pasirinkimo laisvė, lojalumas, solidarumas su bendruomene.

Nacionalizmas dažniausiai traktuojamas kaip tam tikras neapykantą skatinantis veiksnys, jo prigimtyje užkoduota atskirtis, savo tautos kultūros aukštinimas, kitų menkinimas. Tai nėra absoliuti tiesa, bet istorinis palikimas sustiprina šią mintį. Neapykantos faktorius didžiausias nacionalizmo trūkumas. Kita vertus liberalizmo aukštinamas individualizmas taip pat turi bendruomenės destrukcijos veiksmų, panaikina grupinį identitetą. Liberalusis nacionalizmas panaikina šių ideologijų neigiamus veiksmus. Liberalioji pusė užkerta kelią savo tautinio identiteto sureikšminimui ir kitų menkinimui, o nacionalizmo komponentas išlaiko kolektyvinį/grupės identitetą. Taip pat liberalizmo veiksnys jaučiamas pilietybės klausimuose: propaguojamas *jus soli* ir teisėmis ir pareigomis, o ne kilme grįsta tautiškumo samprata, tai palengvina individo integraciją į priimančią visuomenę, užkertamas kelias atskirčiai ir dezintegracijai. Liberalios nacionalizmo idėjos puikiai tarnauja multikultūrinės valstybės reikmėms, kur išlaikomas grupinis, nors ir heterogeniškas tautinis tapatumas, iškeliamos individo teisės, įstatymų viršenybė ir jų gerbimas.

Nacionalizmas ypač patogus besikuriančioms valstybėms. Istorija, kultūra, kalba ir kilmė yra efektyvesnis instrumentas tautos vienijimui, nei, tarkim, žmogaus teisių aukštinimas., nes tauta jau

tai turi. Postkomunistinių visuomenių vienijimas puikus pavyzdys. Istorijos tautos jausmas leidžia individui pasijusti bendruomenės dalimi, tad net ksenofobiškumo atspalvį turintys istoriniai įvykiai gali veikti kaip tautą vienijantys veiksniai. Nacionalizmas tautinius interesus iškelia virš visų kitų individualių ar grupinių interesų. Teorinėje literatūroje mėgstama demonizuoti nacionalizmą, tad liberalizmas tampa tarsi modernaus mastymo postulatu, nekvestionuojama vertybė, nors aukštinamas individualizmas nėra savaime gėris. XXa. pranašautas tautinių valstybių nykimas, kaip matome XXIa. nepasiteisino. Tautinė valstybė vis dar yra geriausias visuomenės savireguliacijos mechanizmas. Vis dėlto mažai begalime rasti tautinių/homogeniškų visuomenių. Bendruomeniškumo jausmas išlieka, individai identifikuojausi su tautinėmis grupėmis ypač ši tendencija paaštrėja, kai kyla pavojus tautos išlikimui. Toks pavojus jaučiamas homogeniškose valstybėse, kurios neišvengiamai tampa multikultūrinėmis. Senasis nacionalizmas nebetinka šiuolaikiniam kontekstui. Liberalusis nacionalizmas patogus šiandieninėms dažniausiai multitautinėms valstybėms, kaip teorija, gebanti sujungti nacionalizmo ir liberalizmo geriausius bruožus. Y. Tamir (1993) teigia, kad pilietiškumas priklauso nuo priklausymo tos pačios kultūros siejamai bendruomenei. Dabar, kai beveik nebeliko homogeniškų šalių, Y. Tamir siūlo institucionalizuoti visas nacionalines, t.y., visas valstybėje egzistuojančias kultūras. Vis dėlto autorius nepateikia jokių pasiūlymų, kaip tai pavyktų įgyvendinti (Tamir 1993:144). Ši teorija nėra panacėja nuo tautinių nesutarimų, o daugiau mąstymo būdas, nurodantis kryptį, o ne pateikiantis visus atsakymus.

Nacionalinės kolektyvinės tapatybės modeliai jau seniai išskiriami, perbrėžiami mokslinėje literatūroje. Tapatybės formavimo klausimas sutinkamas ne tik sociologijoje ar politikos moksluose, bet ir psichologijoje. Lietuvoje tautinės tapatybės klausimai socialiniuose moksluose taip pat susilaukia dėmesio. Kaip pastebima šiuose nacionalinės kolektyvinės tapatybės tyrimuose, Lietuvos visuomenėje visada dominavo etnolingvistinė tautinės tapatybės samprata.

1.3. Lietuvių tapatybės tyrimai

M. Taljūnaitė (2006) straipsnyje „Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose“ aiškiai puikiai ir išsamiai susisteminta literatūrą, susijusią su lietuvių tautinės tapatybės sociologiniais tyrimais. Autorė išskiria penkias pagrindines tautinės tapatybės socialinių tyrimų kryptis:

1. „*Tautinės savimonės ir identiteto nagrinėjimas*, tautinio atgimimo laikotarpio įvertinimas, totalinių permainų priežasčių bei rezultatų tyrimas“ (Taljūnaitė, 2006:8). Minėtinas 1939m. žurnalo „Naujoji Romuva“ inicijuotas tyrimas. Remiantis anketų duomenimis, buvo bandyta išsiaiškinti, koks, anot respondentų, yra lietuvių tautos charakteris,

koks lietuviškos kūrybos savitumas ir kokią ateitį įsivaizduoja respondentai. Vėlesni tyrimai buvo orientuoti į sociodinamikos mechanizmus, atsižvelgiama į tautinį savitumą (R. Grigas, B. Kuzmickas ir A. Astra, A. Valantiejus).

„A. Valantiejaus teigimu, tautos susidarymo procesas yra socialinis, o ne herojiško individualizmo reiškiny.“ Pasak autoriaus, asmenis sieja tiek ir kolektyvinė atmintis, istorija, tautinis paveldas tiek ir „sąmoningumo istorijos pertrūkis“ (Valantiejus cit. iš Taljūnaitė (2006:9) . Taip pat autorius įvardija etninės priklausomybės požymius: tiesiogiai susijusi kultūra; kolektyvinė tapatybė yra formuojama socialinės sąveikos ir individualaus apsisprendimo; tapatybė - tai „dialektika tarp panašumo ir skirtumo“ (Taljūnaitė (2006:10);

2. *Socialinės atminties tyrimai* (E. Krukauskienė, I. Šutinienė, I. Trinkūnienė, A. Vosyliūtė, Kuzmickaitė), kurių tikslas ištirti „kaip lietuvių tautinio tapatumo bruožai reiškiasi ir reikėsi kasdieniame žmonių gyvenime, jų elgesyje“ (Taljūnaitė (2006:10). Projektas „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“, vykdytas (2005–2006) pasitelkiant autobiografinių pasakojimų bei tapatumo bruožų stebėjimą, yra vienas naujausių ir išsamiausių lietuvių tautinio identiteto tyrimų. Kadangi šis Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro kuruotas projektas tematiškai glaudžiai siejasi su baigiamojo darbo tyrimu, apie jį plačiau bus kalbama atskirame skyriuje. Šiai tyrimų sričiai priklauso ir Kuzmickaitės (2000) tyrimas apie naujų lietuvių imigrantų kūrimąsi Čikagoje.

3. *Etninių problemų tyrimai* (Grigas, Krukauskienė, Čiužas, Beresnevičiūtė, Kasatkina, Leončikas etc.). Kreipiamas dėmesys etninių mažumų ir paribio gyventojų identifikavimąsi, santykį tarp skirtingų etninių grupių. K. Firkavičiūtės, P. Lavrinec, I. Lemperto, G. Potašenko, S. Vaitiekūno, A. Čepaitienės, R. Grigo, V. Savukyno darbai yra skirti etniniams ir kultūriniais tapatybės klausimams nagrinėti. Kasatkinos, Leončiko darbas skirtas analizuoti etninių grupių adaptacijos variacijas. Etninių grupių švietimo klausimams skirti VPU Sociologijos laboratorijos darbai (T. Tamošiūnas, I. Šutinienė, E. Krukauskienė, I. Trinkūnienė, J. Bubelienė, A. Mazolevskienė, N. Saigėnienė) darbai.

4. *Vertybių sistemų tyrimai* (B. Kuzmickas, L. Astra). 1978 m. mokslininkų įkurtos Europos vertybių tyrimų grupės pagrindinis tikslas yra išsiaiškinti, kokiomis vertybėmis vadovaujasi europiečiai, ir ar eurointegracija sulaukia visuomenės pritarimo. Apklausos vykdomos periodiškai.

5. *Socialinių grupių tapatumo tyrimai, autorės skirstomi į kelias kryptis:*

a. Socialinių (pvz., miesto/kaimo), profesinių grupių tyrimai (I. Trinkūnienė, Kasparavičienė, Krukauskienė, Matulionis), Juknevičius, Krukauskienė).

b. *Inteligentijos tapatumo tyrimai*, Lietuvos studentijos nuomonių tapatybės klausimais tyrimai (Liubinienė, Antinienė, Krukauskienė, Trinkūnienė, Žilinskaitė).

c. „[T]eoriniai ir empiriniai socialinio lyčių identiteto tyrimai, [pastaba: kursyvas padarytas baigiamojo darbo autorės] feministinėje tradicijoje, socialinių vaidmenų paradigmoje bei socialinio lytiškumo konstravimo teorinių koncepcijų erdvėje“ (Taljūnaitė 2006: 11) (S. Kraniauskienė, A. Tereškinas, A. Žvinklienė, L. Kublickienė)

Pagrindinė metodologija anksčiau pristatytuose tyrimuose yra autobiografiniai tyrimai, stebėjimai, atviri formalūs ir neformalūs, pusiau struktūrizuoti giluminiai interviu, klausimynai papildomi interviu metu, anketinės apklausos. Nerastas nei vienas bandymas taikyti žiniasklaidos diskurso tyrimą ar kontent analizės metodą, analizuojant tautinės tapatybės konstravimą. Vis dėlto, verta paminėti R. Baločkaitės daktaro disertaciją - „Viešojo diskurso raida Lietuvoje 1988-2002 m. ir jo sociologinė analizė socialinio konstravimo požiūriu“. Šioje disertacijoje nagrinėjamas viešojo diskurso raida pereinant nuo sovietinio prie liberaliosios demokratijos viešojo diskurso. Nors šioje disertacijoje tiriamas viešasis diskursas, autorė naudoja kitokią metodologinę prieigą. Galima konstatuoti, kad viešojo diskurso kontent analizė nebuvo taikyta tiriant tautinės tapatybės konstravimą.

Nors tiriant lietuvių tautinį identitetą nebuvo atlikti diskurso tyrimai, tematiškai atrimų tyrimų gauti duomenys vertingi baigiamojo darbo tyrimui dėl kelių priežasčių: 1) išryškėja tautos sampratos tendencija Lietuvos visuomenėje, todėl galima kelti hipotezes ir numatyti tyrimo rezultatus; 2) remiantis jau atliktais tyrimais ir apžvelgta literatūra, tyrimo metu atrinkti reikšminiai žodžiai nacionalinės kolektyviniams tapatybės tipams nusakyti; 3) atlikus žiniasklaidos diskurso tyrimą galima palyginti gautus rezultatus su jau atliktais visuomenės nuomonės tyrimais. Dėl šių priežasčių apžvelgiami keli naujausius lietuvių tapatybės tyrimai.

- Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro kuruotame, J. Kuznecovienės 2005m. pristatytame kokybiniame tyrime „Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai“ rengiant pusiau struktūruotus interviu apklausta 40 respondentų. Jų buvo klausama, ką reiškia būti lietuviu. Gauti tyrimo rezultatų buvo galima tikėtis: stereotipiškai dažniausiai buvo remiamasi kilme, kultūra, kalba, papročių laikymusi, meile Lietuvai ir protėviams. Vis dėlto konkretinant argumentus ir konstruktyviai užduodant klausimus anksčiau „savime suprantami“ viešajame diskurse sukonstruoti atskiri tautinio tapatumo bruožai išblukdavo. Pavyzdžiui, emigracija nebuvo laikoma blogybe, teigiama, kad ir gyvenant kitoje šalyje lietuviybė išlaikoma. Kilmė - svarbiausias elementas lemiantis priklausymą tautai: tamsaus gymio lietuvis ir užsieniečio vaikas respondentų nebūtų laikomas lietuviu. Tapimo lietuviu klausimai susilaukė dviprasmiškų atsakymų, galiausiai pripažinta,

kad nei vienas iš anksčiau išvardintų bruožų savaime nėra nekvestionuojamas. Buvo prieita išvada, kad globalizacijos procesai, darydami įtaką sociokultūrinei aplinkai, einant „tarpkultūrinio supanašėjimo linkme, neišvengiamai keičia lietuviškumo/nelietuviškumo sąvokų turinį bei naudojamus socialinių ribų brėžimo ženklus.<...> nuo lengvai identifikuojamų skirties ženklų pereinama prie efemerišku, sunkiai apčiuopiamų bei reiškiamų moralinės-emocinės dimensijos bruožų“. (Kuznecovienė, 2006:106). Remiantis šiuo tyrimu pastebimas aiškių etnolingvistinių tapatybės bruožų dominavimas. Galima tikėtis, kad panašią tendenciją išvysime ir baigiamojo darbo tyrimo rezultatuose analizuojant žiniasklaidos diskursą.

- I. Šutinienė (2008) savo straipsnyje „Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė“ aptaria V D U Socialinės antropologijos centro vykdyto projekto⁵ rezultatus. Tyrime buvo taikyti kiekybiniai ir kokybiniai metodai: atlikta reprezentatyvi suaugusių Lietuvos gyventojų anketinė apklausa (2006 m. liepos - rugpjūčio mėn.), o kokybinis tyrimas atliktas biografinių leitmotyvų interviu metodu (iš viso užrašyta 30 interviu) (Šutinienė 2008:32). Buvo gautos išvados, kad 1) „lietuvių tautinės tapatybės individualiame ir grupiniame jos raiškos lygmenyje <...> tiek mitologizuoto tautos istorijos pasakojimo, tiek kolektyvinės atminties vaidmuo <...> svarbus, bet kinta jos naudojimo, konstruojant individualaus lygmens lietuvių tapatybę, pobūdis ir reikšmės“. 2) Nepriklausomybės atkūrimas ypač svarbus kolektyvinės atminties komponentas. Jis svarbus tiek atkūrimą mačiusiai, tiek iš pasakojimų girdėjusiai jaunesniajai kartai. Autorė teigia, kad „nepriklausomybės atkūrimo įvykių patirties <...> bei su ja susijusių vertybių svarba visoms tautinėms ir socialinėms grupėms, ypač jaunimui, rodo, kad jų kolektyvinė atmintis gali tapti naujų, vienijančių Lietuvos tautą ir paremiančių pilietinius lietuvių tapatybės sandus, istorijos mitų šaltiniu“. 3) tautiniai mitai desakralizuojami ir kritiškai vertinami „nevengiama problemišku, sunkiau derinamų su tautiniu pasididžiavimu praeities aspektu“. 4) Kunigaikščių simbolinė reikšmė menksta, didėja XX a. pradžios nepriklausomybės atkūrimo veikėjų ir įvykių „populiariosiose interpretacijose“. 5) „Socialinė atmintis atlieka svarbų vaidmenį per „mažuosius pasakojimus“ <...> „suasmeninant“ abstrakčias tautinės valstybės istorijos ir teritorijos sampratas. Šie pasakojimai ypač svarbūs, emociškai siejant tapatybę su oficialiojo naratyvo elementais“. 6) Apibendrinant gautus rezultatus, pabrėžiama simbolinių istorinio kraštovaizdžio vietų svarba. (Šutinienė, 2008:52)
- Tyrimo „Akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto įžvalgos: suvokimas, atpažinimas, raiška“ (Krukauskienė 2007), rezultatai tautinės tapatybės atžvilgiu sutampa su anksčiau aptartais tyrimais. Tyrime, remiantis Š. Barto filmo interpretacijomis, buvo

⁵ Projektas „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ (vadovas doc. dr. V. Ėiubrinskas), finansuotas Valstybinio mokslo ir studijų fondo, projekto Nr. C-29/2005.

nagrinėjamos akademinio jaunimo įžvalgos apie Lietuvos kultūrinį identitetą. Remiantis kino meno vertinimais, pristatytos Lietuvos kultūrinio identiteto, lietuviškumo interpretacijos. Atlikus tyrimą buvo prieita išvada, kad akademiniam jaunimui „būdingiausios esencialistinės (prigimtinės) [meilė, jausmai savo šaliai], etnolingvistinės [kalba, papročiai, tradicijos], savybinės ir estetiškos-gamtinės Lietuvos kultūrinio identiteto interpretacijos“ (Krukauskienė 2007:45).

Apžvelgus bendras tautinės tapatybės tyrimų tendencijas ir rezultatus galime daryti išvadą, kad tautos samprata dažniausiai asocijuojasi su etnolingvistinėmis vertybėmis (kalba, istorija, kilme, kultūra), ypač istoriniais veikėjais ir įvykiais, iškeliamas Nepriklausomybės atkūrimas.

2. Tiriamoji-metodologinė dalis

2.1 Tyrimo metodika⁶

Žiniasklaidos diskurso tyrimo pasirinkimą argumentuojamas pasiremiant A. Bell (1995) siūlomais argumentais: 1) žiniasklaida yra puikiai pasiekiamas informacijos šaltinis tyrimams ir mokymams; 2) turi įtakos ir reprezentuoja, kaip kalba yra vartojama; 3) gali atskleisti daug informacijos apie socialines reikšmes ir stereotipus, projektuojamus per kalbą ir komunikaciją; 4) daryti įtaką kultūros, politikos ir socialinio gyvenimo formavimuisi ir išraiškai. (Bell 1995:23)

Žiniasklaidos diskurso tyrimas apima 2010 birželio 1d.- spalio 31d. Šis laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai. 2006m. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad dvigubos pilietybės suteikimas Lietuvos piliečiams gali būti tik reta išimtis, o plačiau leidžiančias įstatymų normas paskelbė kaip prieštaraujančias Konstitucijai. Nuo tada pradėta diskutuoti apie dvigubą pilietybę. 2010 birželio 1d. LR Seimas ėmėsi plėsti Prezidentūros anksčiau pateiktą įstatymo projektą dėl teisės turėti dvigubą pilietybę praplėtimo. Po to sekė politikų, visuomenės veikėjų pasisakymų ir diskusijų dvigubos pilietybės klausimais. Spalio pradžioje dar sulaukta ir A. Kubiliaus, ir I. Degutienės pasisakymų dvigubos pilietybės tema, bet vėliau pasisakymai nutilo. Vėl pradėta kalbėti lapkričio 18d. prezidentei vetavus naująjį pilietybės įstatymą, gruodžio 2d. Seimas nepajėgė atmesti prezidentės veto. Vis dėlto tyrimo imties riba buvo pasirinkta spalio 31d. tyrimui atrinktų straipsnių skaičius pasiekė 153, o išskyrus informacines žinutes nepastebėta diskusijų nei tautinės tapatybės nei dvigubos pilietybės tema, kurios, kaip pastebėta atliekant pilotinį tyrimą, suteikia daugiausiai informacijos apie tautinės tapatybės modelius konstruojamus

⁶ Metodika yra labai artima V. Beresnevičiūtės ir I. Nausėdienės (1998) publikuotam tyrimui „*Trys Lietuvos dienraščiai ("Lietuvos rytas", "Respublika", "Lietuvos aidas") apie tautines mažumas Lietuvoje*“ ir V. Beresnevičiūtės, R. Sadunišvili, G. Milašius atliktam tyrimui „*Dominuojantys lyčių modeliai diuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje*“, ataskaita publikuota 2003m.

žiniasklaidos diskurse. Kadangi svarstymai tautinio tapatumo klausimais per retai pasirodo spaudoje, kad būtų galima surinkti pakankamai duomenų, tyrime daroma prielaida, kad dėl šių diskusijų pasirinktu laikotarpiu tautinės tapatybės klausimas galėjo būti svarstomas dažniau. Dėl šios priežasties tyrimo imtį sudaro 2010 birželio 1d.- spalio 31d. publikuoti straipsniai. Žiniasklaidos diskursas apima platų diapazoną, nuo TV laidų iki reklamų. Platus ir sklaidos priemonių laukas: radijas, televizija, laikraščiai ir šiuo metu vis daugiau auditorijos užkariaujantis internetas. Internetiniai leidiniai pasirinkti dėl kelių priežasčių: 1) tyrime naudojama Hamlet teksto analizės programa, kuriai reikia tam tikro formato tekstų; 2) internetinė žiniasklaida vis tampa populiareesnė ir prieinamesnė⁷; 3) *lrytas.lt*, *Atgimimas.lt*, *kaunodiena.lt* publikuojami straipsniai dažniausiai pasirodo ir spausdintu variantu. Dėl šių priežasčių manoma, kad pasirinkti internetiniai portalai leidžia suvokti tam tikrą žiniasklaidos diskursą tautinės tapatybės klausimu.

Taip patyrimo informacijos šaltiniai buvo atrinkti remiantis šiais kriterijais:

1. *Raktinio žodžio „tauta“ vartojimas*^{8 9}.
2. *Populiarumas/tiražų skaičius*
3. *Sklaidos mastas*. Siekiama apimti kuo daugiau skirtingų leidinių.
4. *Publikacijų archyvo prieinamumas*:
 - a. *Paieškos sistemos patogumas*. Buvo pasirinkti internetiniai puslapiai, kurių internetinė paieškos sistemoje galima pasirinkti ieškos intervalą/raktinius žodžius/skiltis.¹⁰
 - b. *Finansiniai klausimai*. Daug internetiniuose puslapiuose pateiktos informacijos yra apmokestinta. Darant prielaidą, kad informacijos apmokestinimas neturi įtakos informacijos kokybei bei publikuotų tekstų tematikai buvo atmesti apmokestinti informacijos šaltiniai.

Remiantis anksčiau išvardytais kriterijais buvo atrinkti šie internetiniai leidiniai:

- *Delfi.lt* pasirinktas kaip lankomiausias internetinis portalas Lietuvoje (*Forticom.lt*.)
- *Lrytas.lt* pasirinktas kaip vienas skaitomiausių dienraščių nacionaliniu mastu ir vienas populiariausių tinklapių Lietuvoje. Nors tyrime dalyvauja tik *lrytas.lt* puslapyje

⁷ 68% asmenų nuo 15 iki 74 metų naudojami internetu (Baltijos tyrimai, 2011)

⁸Tai svarbiausias kriterijus. Kaip pastebėta atliekant pilotinį tyrimą, tautos sąvoka retai pasirodo internetiniuose straipsniuose, ypač retai diskutuojama apie pačią tautos sampratą.

⁹ Pilotinio tyrimo metu pastebėta, kad internetiniai žurnalų, rajoninių laikraščių ir specialiųjų leidinių internetiniai puslapiai (susiję su sveikata, laisvalaikiu, etc.), neatitinka raktiniam žodžiui keliamų kriterijų. Tautos sąvoka šiuose internetiniuose leidiniuose parodydavo labai retai. Todėl šie informacijos šaltiniai buvo atvesti.

¹⁰ Tik elektroninis dienraštis *lrytas.lt* atitiko visus paieškos sistemai keliamus reikalavimus. Dažniausiai paieškos sistema atitikdavo tik vieną iš keliamų paieškos sistemai reikalavimų

publikuoti straipsniai, vis dėlto dalis jų spausdinama ir dienraštyje, todėl padidėja skaitytojų auditorija.

- *Kaunodiena.lt* pasirinktas kaip vienas didžiausių tiražą turinčių regioninis laikraščiu. Internetinėje svetainėje publikuoti straipsniai spausdinami ir dienraštyje.
- *Atgimimas.lt* pasirinktas kaip specializuotas tinklapis, kuris spausdinamas kaip laikraštis. Jis vienintelis iš specializuotų tinklapių atitiko keliamus raktiniam žodžiui kriterijus.

Tinklapiuose buvo naudotasi paieškos sistema įvedant raktinį žodį „taut*¹¹“. ” iš viso buvo rasta 982 straipsnių. Straipsniai buvo patikrinti dar kartą, kad tyrime dalyvautų tik tie, kuriuose tauta vartojama reikiama tyrimui reikšme, t.y., „taut*“ kalba apie lietuvių tautą/tautos/tautinis, o ne apie kitas tautas ar pavyzdžiui, „Tautos prisikėlimo partiją“, žodį „tarptautinis“, etc. Buvo atrinkti 148 straipsniai (detaliau priedas Nr.2 ir priedas Nr.3). Dėmesys sutelktas į skirtinguose internetiniuose portaluose publikuotų tekstų turinio analizę, todėl derinti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai. Kiekybinei analizei atlikti naudotas kontent analizės metodas, kurio paskirtis yra analizuoti komunikacijos turinį. Kontent analizės metodas leidžia perprasti „pagrindinę užrašytos informacijos turinio struktūrą ir vartojamos retorikos principus“(Nausėdienė, 2003). Užrašytos informacijos turinys yra klasifikuojamas pagal iš anksto apibrėžtas kategorijas – analizės vienetus. Taip tyrimo vienetu gali būti atskiri straipsniai simboliai, žodžiai, žodžiu junginiai ir grupės, sakiniai. Kaip teigia F.N. Kerlinger, naudojant kontent analizės metodą, informacija/duomenys tiriami ir analizuojami **sistemiškai** (atrenkama pagal tam tikrus principus ir taisykles; visi duomenys traktuojami lygiai ir nagrinėjami pagal tuos pačius principus), **objektyviai** (subjektyvios tyrėjo nuostatos neturėtų daryti įtakos rezultatams, tyrėjui objektyvumą padeda pasiekti aiškūs kriterijai bei kategorijos; vis dėlto retai pasiekiamas absoliutus objektyvumas, nes vienetų išskyrimas nevienodas) ir **kiekybiškai** (tikslios „užrašytos informacijos“ struktūros perteikimas). Kiekybiškumas nebūtinai padaro tam tikrą elementą svarbiausiu, elementas, pasitaikęs dažnai, gali turėti mažiau įtakos nuomonės formavimuisi gali turėti mažiau, bet efektyviau perteiktas. (Wimmer, 2006:150-151). Todėl šalia kiekybinės kontent analizės bus naudojamas ir kokybinis kontent analizės metodas, norit tiksliau ištirti nacionalinio tapatumo konstravimą Lietuvos žiniasklaidoje 2010m.

Internetiniuose informaciniuose tinklapiuose publikuojamų tekstų turinio kiekybinės atrankos masyve (visuose publikuotuose straipsniuose) išrinkti tekstai, atspindintys komentatorių (politikų/politologų/analitikų/žurnalistų/piliečių) nuomones, tekstai ir žinutės, susijusios su tautinės tapatybės klausimu.

¹¹ Žodis „taut*“ toliau nurodys į bedrašaknius žodžius: tauta, tautos, tautinis.

Tyrimo tikslas atskleisti retoriką vartojamą kalbant apie tautą. Todėl buvo pasirinktos rubrikos:

- *Lrytas.lt*: Lietuvos diena, komentarai, televizija, žmonės, emigrantai, laiškai redaktoriui.
- *Kaunodiena.lt*: Lietuva, miestas, nuomonės.
- *Delfi.lt*: Dienos naujienos (Lietuvoje, Lietuviai svetur, Jaunimo sodas), nuomonių ringas (Lietuvos pjūvis, politiko akimis, be sienų).
- *Atgimimas.lt*: aktualijos, diskusija, komentarai.

Šiame tyrime kontent analizės metodas buvo taikomas nustatyti pagrindinius retorikos aspektus ir tendencijas atsirinktuose internetiniuose portaluose publikuotų tekstų apie tautinę tapatybę, nustatant. Buvo skaičiuojami tekstuose vartojami žodžiai, žodžių deriniai, jų pasikartojimo dažnumas. Kontent kompiuterinei analizei atlikti buvo naudota programa Hamlet (Beta versija). Skaičiuojant pagrindiniu vienetu buvo laikomas sakinys, atskirtas nuo kitų sakinių tašku. Daryta prielaida, kad tam tikrų žodžių pasikartojimas atspindi bendrą retorikos tendenciją. Atliekant pilotinį tyrimą pastebėta, kad tautos sąvoka dažnai vartojama atsitiktinai arba kaip šalutinė tema, o straipsnyje dominuoja visai kitos temos. Akivaizdu, kad tai gali išbalansuoti tyrimą, todėl tekstai buvo išgryninti, paliktos tik pastraipos, kuriose minimas žodis „taut*“.

Remiantis anksčiau išvardytais R. Brubaker (1998) etnolingvistinio ir pilietinio tautinio tapatybės modelių aspektais ir jiems pritaikius lietuviškam kontekstui būdingą žodyną buvo sukurtos septynios pagrindinės grupės (žodynėliai - žodžiai galintys atstovauti aspektui žodžiai, jų sinonimai bei žodžiai turintys tą pačią šaknį), kurios buvo priskirtos vienam iš tapatybės modelių. Žodynėlis kiekvienam aspektui sukurtas remiantis tyrėjo asmenine patirtimi ir apžvelgta literatūra. Toliau buvo nagrinėjamas kiekvieno aspekto santykis su raktiniu žodžiu „tauta“ ir jo sinonimais „lietuviai“, „lietuvis/ė“, „mes“, „nacija“¹². Tam tikro aspekto dominavimą tekste lemia konkrečių žodžių iš sudarytų grupių (žodynėlių) derinio su minėtais keturiais pagrindiniais žodžiais dažnumas. Duomenų analizė atlikta analizuojant išryškėjusius aspektus.

Kokybinei kontenkt analizei buvo atrinkti 28 straipsniai. Juos sudarė probleminiai straipsniai, kuriuose tautos sąvoka vartojama pagrindinėje temoje, polemizuojama lietuviškumo tema arba su ja susijusiais įvykiais, taip pat ir politikų pasisakymai, darant prielaidą, kad politikai, kaip tautos atstovai, yra visuomenės atspindys, bet ir turi įtakos jos nuomonės formavimui dėl savo matomumo, autoriteto ar populiarumo.

¹² Sinonimai įtraukti jau pagal raktinį žodį „tauta“ atsirinkus straipsnius, nes pirminėje atrankoje vedus sinonimus rasta per daug su tyrimu nesusijusių straipsnių.

Tiek kiekybinis, tiek ir kokybinis tyrimas turi savų privalumų ir trūkumų. Derinant šiuos metodus siekiam gauti kuo tikslesnius duomenis. Kokybinis kontent analizės metodas pagrindinis, nes jau darant pilotinį tyrimą pastebėta, kad tautos sąvokos vartojimas komplikuoatas, apipintas metaforomis, dažnai vartojama perkeltinė prasmė, todėl kokybinė kontent analizė gali tiksliau parodyti, kuris nacionalinės kolektyvinės sampratos modelis dominuoja Lietuvos žiniasklaidoje 2010 m. Kiekybinis kontent analizės metodas naudojamas kaip pagalbinis, siekiant nustatyti tautos sąvokos vartojimo tendencijas.

2.2. Metodologinė tyrimo lentelė

Užsienio ir lietuvių autorių teorinėje dalyje aptarti tapatybės tyrimai nurodo į etnolingvistinį ir pilietinį kolektyvinės tapatybės tipus. Remiantis šia konceptualia perskyra, galima išskirti jiems būdingus reikšmingus žodžius. Tai bus šių modelių/ koncepcijų operacionalizavimas¹³.

Lentelė nr. 1. Kokios sąvokos/žodžiai yra būdingi tapatybės konstravimo tipui(lentelės tęsinys kitame puslapyje)

1. Politinis aspektas (pilietinis)
Žodžiai: politika (polit*), prezidentas (prezident*), rinkimai (rinkim*), Seimas (seim*), vyriausybė (vyriausyb*), parlamentas (parlament*), partija (partij*), valdžia (valdz*), įstatymai (istatim*), teisės (teis*), balsavimas (balsav*), išrinkti (isirinkt*), koalicija (koalic*), premjeras (premjer*), tarptautinis (taptaut*), konstitucija (konstituc*).
2. Kultūrinis aspektas (etnolingvistinis)
Žodžiai: Literatūra (literatur*), kūryba (kuryb*), kurti (kurt*), poetas (poet*), rašytojas (rasyt*), menas (men*), simbolis (simbol*).
3. Kalbinis aspektas (etnolingvistinis)
Žodžiai: Kalba (kalb*), lietuvių kalba (lietuviukalb*)
4. Istorinis aspektas (etnolingvistinis)
Žodžiai: istorija (istor*), okupacija, (okupac*), kunigaikštis/ystė (kūnigaikšt*), LDK,

¹³ Iš koncepcijų ištraukiama ar išvardijami tam tikri kalbos žodžiai- indikatoriai, kurie nurodo į tam tikrą būdingą kontekstą arba šiuo atveju tapatybės tipą.

karalius (karal*), Laikinoji vyriausybė (laikvyriausyb*), karas (karo, karas, kariaut*), gintis (gint*), sąjūdis (sajud*), pasipriešinimas (pasipriesin*)
5. Religinis aspektas (etnolingvistinis)
Žodžiai: katalikybė (katalik*), kitatikybė (kitatik*)
6. Teritorinis aspektas (piliietinis)
Žodžiai: žemė (zeme*), teritorija (teritor*), dirvos (dirv*), laukai (lauk*), miškai (misk*)
7. Kilmės aspektas (etnolingvistinis)
Žodžiai: kilmė (kilm*), augti (augt*), šaknys (sahn*), gyventi (gyvent*), tėvonija (tevon*), seneliai (senel*), protėviai (protev*), giminės (gimin).

Šaltinis: Darbo autorės sudaryta lentelė

3. Analizė ir tyrimo rezultatai

3.1. Bendri tyrimo rezultatai

Pagrindinis tyrimo tikslas atskleisti, kokia nacionalinės tapatybės samprata konstruojama Lietuvos žiniasklaidoje. Greta pagrindinių rezultatų tiesiogiai susijusių su iškeltu tikslu, pastebėtos ir šalutinės tendencijos:

- 1) Atrenkant straipsnius tyrimui, siekiant sumažinti ieškos imtį pirmiausia buvo nustatyti kriterijai internetinių puslapių skiltims, atmestos tokios specialiosios skiltys, kaip sveikata, pramogos etc., nes juose „taut*“ arba minima retai arba tyrimui netinkama reikšme. Kadangi tyrimui aktualūs straipsniai, susiję su lietuvių, atmestos skiltys (pvz., užsienio naujienas) ir straipsniai nurodantys į užsienio valstybes ir tautas. Atlikus tyrimą pastebėta, kad daugiausiai straipsnių susijusių su žodžiu „taut*“ pasirodė skiltyse išsakančiose tam tikrą nuomonę (82 straipsniai), lyginant su skiltimis pristatančias naujienas (70 straipsnių).

Dalis autorių atvirai kėlė tautiškumo sampratą dvigubos pilietybės kontekste:

[K]am palikti galimybę išlaikyti dvigubą pilietybę. Viena vertus, esame maža tauta, tai lyg ir turėtume norėti išlaikyti glaudų ryšį su iševiais, bet, kita vertus, Konstitucinio Teismo verdiktas buvo aiškus – pilietybė ne žaislas, ji nepardavinėjama ir šiaip sau nesuteikiama“ (Samoškaitė, 2010).

Tyrimo pradžioje iškelta prielaida, kad, dėl dvigubos pilietybės klausimo kėlimo, pasirinktu tyrimo imties laikotarpiu bus surasta daugiau straipsnių, kuriuose, bus kvestionuojama tautos sąvoka. Būtų galima teigti, kad prielaida iš dalies pasitvirtino. Vis dėlto autorių, kurie tiesiogiai

kvestionavo tautiškumo sampratą kalbėdami apie dvigubą pilietybę, nėra skaitlingas skaičius (7 autorių straipsniai), kad būtų patikrinta anksčiau iškelta prielaida.

- 2) Skiltyje „žmonės“(lrytas.lt) žodis „taut*“ buvo vartotas A. M. Brazausko mirties kontekste, jis vadintas „tautos vadu“, „tautos tėvu“, „tautos sūnumi“, „tikras savo šalies ir tautos patriotas“, (BNS ir lrytas.lt inf 2010-06-27), „pirmasis tautos išrinktas valstybės prezidentas“(lrytas.lt 2010-07-02) idealizuotas, jo kaip tautos vedlio įvaizdis.
- 3) Emigracijos kontekste išryškėja mažos tautos idėja, kuriai ne tik dėl demografinės krizės, bet ir dėl emigracijos gresia pavojus išnykti¹⁴.
 - a. „tauta vis mažėja ir traukiasi“, „katastrofiškai tirpstanti ir taip jau maža tauta“ (Kukulas 2010-09-07).
 - b. „Lietuvių tauta išnyks ne per 200 metų, o daug greičiau“ (Vilmorus cit. Iš Statkevičiūtė, 2010-09-07).
 - c. „emigracijos iš Lietuvos mastai ir dabar jau yra gąsdinantys mažai tautai“ (Medalinskas 2010-07-30).
 - d. „Maža tauta spaudžiama iš abiejų pusių: iš vienos – ji mažėja netekdama savo narių, iš kitos – silpnėja jai teikiama valstybės globa, nes pastaroji sunkiai įmanoma už valstybės teritorijos ribų“ (Karasas, 2010-09-029).

Taip pat mažos tautos idėja akcentuojama kalbant ir apie dvigubą pilietybę:

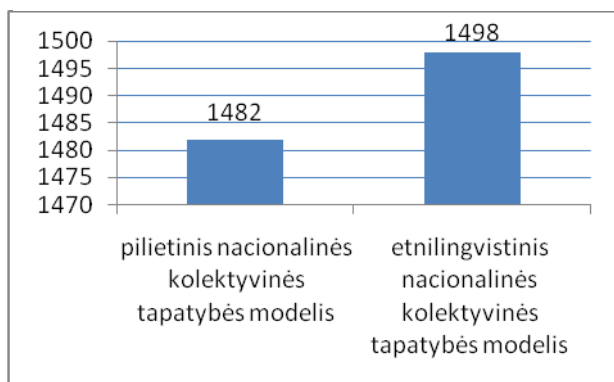
- e. „Mes esame tokia maža tauta, mes turėtumėm kiekvienam piliečiui, kuris nori turėti pilietybę, kad jis ją turėtų“. (Bandis cit, iš BNS 2010-06-01)
- f. Viena vertus, esame maža tauta, tai lyg ir turėtume norėti išlaikyti glaudų ryšį su išeiviais, bet <...> pilietybė ne žaislas<...>. (Samoškaitė 2010-07-07)

Viena vertus, mažos tautos įvaizdis vartojamas menkinamąja reikšme: *esame maži ir silpni*. Kita vertus, tuose pačiuose tekstuose tauta didžiuojamasi: „lietuviai jau parodė, kad sugeba atsitiesti po negandų“ (Medalinskas 2010-07-30), tiesa kritikuojuant esamą santvarką ir pačią tautą. Idealizuojama nepriklausomybę iškovojusi, kalbą išsaugojusi tauta, bet atkurtoje valstybėje pastebima demoralizacija, vertybių nykimas, popkultūros ir netikrų *dievukų* vaikymasis. Nors ir akcentuojamas jos mažumas, bendrąja prasme tautos sąvoka turi pozityvią kanotaciją,

¹⁴ Ši sugrėsminimo tendencija bus plačiau aptarta ir iliustruota aptariant rezultatus etnolingvistinės ir pilietinės tautinės tapatybės sampratos kontekste.

3.2. Tyrimo rezultatai etnolingvistinės ir pilietinės tautinės tapatybės sampratos kontekste

Grafikas Nr. 1. Pilietinės ir etnolingvistinės kolektyvinės tapatybės modelių dominavimas žiniasklaidos diskurse

Šaltinis. Darbo autorės sudarytas grafikas

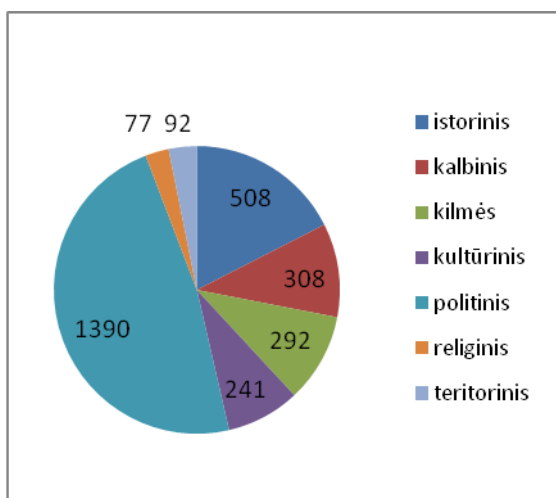
Aspektai. Atsižvelgiant į ankstesnius lietuvių tapatybės tyrimus, keliami hipotezė, kad etnolingvistinei tapatybės sampratai priskirti aspektai (istorinis, kalbinis, kilmės, kultūrinis, religinis) dominuos pasirinktuose tekstuose. Tyrimas atskleidė, kad etnolingvistinės tapatybės sampratos bruožams priskirtų žodžių pasikartota dažniau – **1498** kartus, skirtumas per mažas, kad būtų galima patvirtinti šią hipotezę. Kadangi „kontent analizė negali viena būti naudojama norit atskleisti pagrindinius teiginius apie žiniasklaidos įtaką“ (Wimmer, 2006:154), lygiagrečiai naudojama ir kokybinė tekstų analizė. Kaip jau minėta buvo atrinkti 28 straipsniai. Nustatyta, kad žiniasklaidos diskurse ryškiai vyrauja etnolingvistinė tapatybės samprata. Šį neatitikimą tarp kiekybinio ir kokybinio tyrimo galima paaiškinti. Hamlet programa identifikuoja ženklus, gali nurodyti kontekstą, bet ne perpranta prasmių. Lietuvių kalba pilna metaforų, perkeltinių reikšmių, kitaip tariant vartojama retorika daugiaprasmė. Taikant kiekybinį tyrimo metodą, gautas žodžių pasikartojimo dažnis, kuris negarantuoja, kad skaičiuoti žodžiai buvo pavartoti tiesiogine prasme. Kaip pavyzdį būtų galima pateikti V. Radžvilo (2010-06-04) mintį:

Jeigu pavyktų Lietuvos politinę tautą paversti tik „pilietine tauta“, būtų galutinai, t.y. iš pašaknų, pakirstos valstybinės tautos, valstybės piliečio ir pačios nacionalinės valstybės sampratos. Išnykus valstybės piliečio savimonei beliktų ir toliau gyvuotų tik lokalinė arba regiono gyventojų savivoka. (Radžvilas, 2010-06-04)

Iš vienos pusės žvelgiant, programa parodo tik politiniam aspektui priskirtų žodžių dažnį, tad žvelgiant į skaičius atrodytų, kad nurodoma į pilietinę tautinės tapatybės sampratą. Tą pačią citatą tiriant kokybiškai, gaunamas priešingas rezultatas. Autorius iškelia nacionalinę tautinio identiteto sampratą virš pilietinės tautos. Programa dviprasmiškos kalbos, perkeltinių prasmų vartojimo yra suklaidinama ir negali atspindėti realybės – tai rodo, kad kiekybine analizė nėra tiksli, tačiau gali būti taikoma kaip pagalbini analizės metodas.

Kokybiškai analizuojant tekstus pastebimos

Grafikas Nr. 2. Aspektams priskirtų žodžių pasikartojimo dažnis

Šaltinis. Darbo autorės sudarytas grafikas

kelios tendencija, kad žvelgiant į tautos ir valstybės santykį su globalizacijos procesu, ES integracijos politika, dalis straipsnių autorių žvelgia į šiuos procesus, kaip į grėsmę, valstybei, tautiniam tapatumui, kiti žvelgia pozityviai, kaip į laisvės, tolerancijos ir žmogaus teisių plėtrą. Šią idėjų dichotomiją geriausiai iliustruoja intelektualinė diskusija tarp V. Radžvilo, A. Medalinsko, R. Gudaičio, J. Karoso vienoje pusėje¹⁵ ir T. Venclovos, V. Laučius, A. Vinokuro, N. Vasiliauskaitės, A. Švarplio kitoje.¹⁶¹⁷ Šių ir kitų kokybiniam tyrimui atrinktų autorių straipsniuose susikerta dvi nacionalinės kolektyvinės tapatumo

sampratos: etnolingvistinė ir pilietinė¹⁸.

Etnolingvistinei tautinės tapatybės sampratai, remiantis R. Brubaker (1998), buvo priskirti istorinis, kultūrinis, kalbinis, religinis, ir kilmės aspektai. Jiems atrinktų žodžių pasikartojimas vartojant tautos sampratą atrinktuose tekstuose buvo didesnis nei politinio aspekto - 1498 kartus pakartoti priskirti šiam aspektui žodžiai. Kokybinės kontent analizės rezultatai rodo, kad tautos sąvoka dažniausiai vartojama praeities kontekste, dominuoja etnolingvistinė tautiškumo samprata, kuri remiasi kilme, šaknimis, bendra patirtimi, įsiliejančia į kultūrą ir kalbą.

Tauta-istorija-kilmė

¹⁵ Tyrime analizuojant šių autorių straipsnius, pastebimas polinkis į etnolingvistinę tautos sampratą.

¹⁶ Analizuojamuose straipsniuose pastebimas polinkis į pilietinę tautos sampratą.

¹⁷ Autoriai klasifikuojami pagal tyrimui atrinktus jų straipsnius. Išnagrinėjus intelektualinėje diskusijoje dalyvavusių autorius jie priskirti vienam iš nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelių. Polinkiu vienam ar kitam modeliui nusakyti vartojamas žodis „prijaučia“, kuris reiškia, kad šių autorių straipsniuose vienas tautos sampratos modelis dominuoja, labiau nei kitas. Nesiekiamo griežtai suklasifikuoti autorių, todėl vartojamas švelnesnis žodis „prijaučia“.

¹⁸ Šie straipsniai susilaukė nemažai skaitytojų dėmesio, daugiau nei 1500 komentarų, visuomenė aktyviai diskutavo apie tekstuose iškeltas idėjas. Tai rodo, kad tautiškumo sampratos klausimas aktualus visai visuomenei.

Atlikus kiekybinę kontent tekstų analizę nustatyta, kad stipriausias etnolingvistiniam tautos sampratos modeliui priskirtas aspektas yra istorinis aspektas, kuriam priskirti žodžiai pasikartojo 508 kartus (žiūrėti į grafiką N. 2). Darant pirminę tekstų atranką buvo pastebėta, kad kilmės aspektui priskirti žodžiai, pasikartoję 292 kartus, dažnai vartojami istoriniame kontekste. Taikant kokybinę kontent tanalizę paaiškėja, kad dažniausiai tautos sąvoką lydi istoriniai įvykiai, ypač valstybės atkūrimas. Apeliuojant į sunkiai iškovotą laisvę, keliamas patriotiškumos jausmas. Politikų kalbose pozityviai atsiliepiama apie tautą bendrine prasme, o kai kurių politikos apžvalgininkų, žurnalistų tekstuose aukštinama *praeities tauta*, bet akcentuojama, pasikeitusi situacija: šiandienos problemos, tautos susiskaldymas, etc.:

1. „Tauta, sugebėjusi išsaugoti radiją ir televiziją kruvinosios Sausio 13-osios naktį, nesugeba visuomeninio transliuotojo apginti dabar – kurioje dar šalyje naktimis nutyla nacionalinis radijas?“ (Jackevičius, 2010-06-21).
2. „Mūsų tauta buvo vieninga tuomet, kai kovojo prieš sovietus“ (Činkienė, 2010-09-24).
3. „Lietuvių tauta ne už tai kovojo pokario metais – mūsų seneliai kovojo už savo tautą, o ne už svetimų žmonių moralę“ (Sinkevičius 2010-09-15).
4. „mes iki šiol stimuliuojame savo protėvių istorinį heroizmą, tarsi tai būtų užkeikimas tautos gyvasčiai palaikyti ir naujiems planams puoselėti“, „mes tebegyvename euforijoje su savo šlovinga istorine praeitimi ir nenorime pripažinti kankinančiai sunkios dabarties“. (Iškauskas 2010-06-06).
5. „Garbinga tautos istorija, galinčia suteikti žmonėms vilties ir pasitikėjimo savo jėgomis valstybėje, kur bent jau iki šiol cinizmas ir neteisingumas yra gyvenimo norma“. (Medalinskas, 2010-10-27)
6. „Per amžius mūsų tautas [lietuvius ir lenkus] sieja panašus likimas, bendri idealai, siekiai ir net ryškiausios asmenybės - taip pat bendros. <...>. Sąlyga - viena ir amžina, istorijos tiek daug kartų patvirtinta - vienybė. Tada mes būsimė neįveikiami" (D.Grybauskaitė cituota delfi.lt, 2010-07-14).
7. „Liepos 6-oji dar kartą primena gilią mūsų protėvių praeitį, išskirtines istorines datas, svarbiausius įvykius, didžiąsias asmenybes, seniai tapusias Lietuvos ir lietuviybės simboliais, tvirčiausiais tautinės sąmonės pamatais“. (Degutienė cituota delfi.lt 2010-07-06)

Šiuolaikinio liberalizmo, viduramžių LDK valstybingumo versijai, kuriai simpatizuoja E.Aleksandravičius („[LDK gyventojus vienijo] laisvės ir teisės vertybės“ (Samoškaitė, 2010-07-05), nerasta vietos etnolingvistinėje tapatybės sampratoje, kuri įsigalėjo tarpukaryje, o ypač atkuriant nepriklausomybę. Istoriniai veikėjai ir įvykiai seniai tėra sukurtų simbolių šešėliai. T.Venclova teigia, kad uždarumas, tolerancijos stoka, *antisokratinių* idėjų plitimas ir „panašios

tendencijos ryškėjo dar Sąjūdžio laikais, nors tada laisvės siekimas buvo toks uždegantis ir patrauklus, kad norėjosi jų nepastebėti“ (Venclova 2010-07-16). Vasiliauskienė (2010) priduria: „kitokie „mes“, neksenofobiški, neprovincialūs, skeptiški, ironiški, laisvi pasaulio piliečiai, <...> Sąjūdžio laikais neegzistavome“. (Vasiliauskaitė 2010-07-26). Kitoje barikadų pusėje stovi etnolingvistinę tautos sampratą puoselėjantys:

„Teisingą ir demokratinę valstybę, kur gerbiamos ne tik piliečių bei žmogaus teisės, bet ir tautos teisė į valstybę, galime sukurti tik patys. Jeigu nepamesime Sąjūdžio laikų tikėjimo ir neatsisakysime tų laikų idealų“ (Medalinskas, 2010-07-30)

Tiek T. Venclova, tiek N. Vasiliauskaitė (pastaroji ypač aršiai) kritikuoja Sąjūdžio metais suformuotą radikalią etnolingvistinę nacionalinės kolektyvinės tapatybės sampratą. N. Vasiliauskaitė teigia, kad komunistinius simbolius pakeitė tautiniai, „[t]rūko tik suvokimo, kad politinė laisvė yra ne šiaip vieno etnosu nepriklausomybė nuo kito <...>, o asmens laisvė, minties, sąžinės, žodžio laisvė“. (Vasiliauskaitė 2010-07-26). L. Donskis (2010) taip pat kritiškai nusiteikęs „sąjūdžio pagimdytos konservatyvios ir nacionalistinės jėgos“ atžvilgiu. Kovos rezultatus tarp buvusios kompartijos ir Sąjūdžio konservatyviosios jėgos vertina skeptiškai. Laimėjus konservatyviajai jėgai „staiga ima ir paaiškėja [kad ji] esanti dar tolimesnė liberaliai demokratijai nei jos didžioji oponentė“ (Donskis, 2010), kurią buvo stengiamasi taip nuversti. Retai kas drįsta išsakyti kritiką Sąjūdžio keltoms idėjoms. T. Venclova vienas pirmųjų bando žvelgti į istorijos įvykius kritiškai, o ne idealistiškai. Nors liberalių T. Venclovos idėjų pusėje stovi ir V. Laučius, A. Vinokuras, vis dėlto ir jie vertindami Sąjūdį ir kitus nepriklausomybės atkūrimą paženklinusius įvykius kalba atsargiai. T. Venclovos ir jam pritariančiųjų iškeltas idėjas geriausiai iliustruotų N. Vasiliauskaitė:

„Diktatūra puikiai įmanoma ir nepriklausomoje valstybėje, o tautinis (ar šiaip vietinis) nepriklausomas totalitarizmas netgi potencialiai kur kas baisnis už kolonistinių-imperinių, nes „arčiau prieina“ ir efektyviau veikia.“ (Vasiliauskaitė 2010-07-26)

Etnolingvistinei tautos sampratai prijaučiantys straipsnių autoriai istoriją idealizuoja - ji tautos pagrindas. Naudojami modifikuoti LDK simboliai. Teigiama, kad tolerancija perimta iš LDK laikų, nors tai neatitinka šiandienos realybės, taip pat pamirštama, kad LDK laikais visuomenės pamatai buvo įstatymų, statutų gerbimas, o ne bendros kalbos ir kultūros puoselėjimas. Atlikus kokybinę analizę, išryškėja nepriklausomybės kovų ir jų veikėjų simbolinė reikšmė tautos identitetui. Šie įvykiai, tapę simboliais, iškyla kaip didžiausias pasididžiavimo objektas. Taip pat kovos motyvas aiškus kalbant apie tautą, kuri ypač gerbiama. Tuo metu

prijaučiantys pilietinei tapatybės sampratai kritiškai vertina istorinius įvykius, ypač Sąjūdžio suformuotą tautos sampratą, tačiau jų idėjos tik kaip kritika ar atsakas, nes diskursą diktuoja etnolingvistinė tautinės tapatybės samprata. I. Šutinienės (2008) atliktas tyrimas taip pat patvirtina Nepriklausomybės įvykių ir vaikėjų reikšmę šiandienos lietuvių tapatybei. LDK simboliai prieš juos nublanksta. Šią tendenciją būtų galima paaiškinti tuo, kad Nepriklausomybės kovas prisimena didžioji dalis Lietuvos piliečių.

Tauta – kalba

Kiekybinis kontent tyrimas parodė kalbos aspekto svarbą (308 pasikartojo priskirti žodžiai), vis dėlto atliekant kokybinę analizę pastebėta, kad „kalb*“ dažniausiai vartojama „kalbėti“ prasme, todėl šio aspekto reikšmę geriau nusako kokybinio tyrimo rezultatai. Kalbos svarba nekvestionuojama nei etnokultūralizmo, nei pilietinio nacionalinio kolektyvinio tapatumo modelio šalininkų:

1. „tauta ir kalba neišnyko, net nesumažėjo per penkiasdešimt su viršum metų“, „kalba ir yra bene objektyviausias tautos likimo rodiklis“. (Karosas 2010-09-29)
2. „lietuvių tautos ir kalbos klestėjimas yra ypač svarbus“ (Venclova 2010-07-16). Kita vertus T. Venclova pašiepia Seimo sprendimą neleisti rašyti Lietuvos lenkams savo pavardžių lenkų kalba: „Seimas, apsijuokdamas prieš Europą, neretai keldamas jos pasibjaurėjimą, priiminėja įstatymus, draudžiančius pasuose rašyti raidę „w“ (Venclova 2010-07-16). Publicistas nepritaria, politikams, teigiantiems, kad lenkų rašmenų rašymas kelia pavojų lietuvių kalbai.

Taip pat išryškėja kalbos, kaip neatsiejamos tiek kolektyvinio, tiek individualaus identiteto dalies, svarba. Didžiuojamasi ja, nes ji išsaugota ir kalbos draudimo metais ir bandant rusifikuoti tautą. Kaip ir nepriklausomybės iškovojoimas ar istoriniai herojai, kalba traktuojama kaip lietuvių tvirtybės simbolis, tad jos praradimas vertinamas kaip grėsmė valstybei ir tautai:

1. „svarbiausi tautinio tapatumo elementai – tai pati tauta ir jos istorija, kalba, gamta ir kraštovaizdis, religija, dvasinė ir materialinė kultūra“ (Simanavičiūtė 2010-09-09)
2. „Priešai labai norėjo ją (lietuvių kalbą) numarinti, siekė to jėga ir klasta. Apgynėm, išsaugojom, prikėlėm. Lietuvių kalba – mūsų valstybės kalba ir tai yra vienas didžiausių nepriklausomybės iškovojoimų.“ (Astas cit. iš Zemenskaitė 2010-10-01)
3. „turime ginti savo kalbą, kuriai šiandien iškilęs mirtinas pavojus“ (Gudaitis, 2010-07-26)
4. „Pasak E. Aleksandravičiaus, <...> mes vaikus mokome LDK istorijos, aiškiname, kas yra Radvilos, kas yra LDK Statutai, bet kyla klausimas, ar mums tai yra vertybė. <...> senosios Lietuvos palikimas ir aušrininkų sukurta vizija yra du atskiri mūsų tapatybės poliai, kuriuos

reiktų sujungti. Tačiau tokiu atveju tektų sutikti, kad lietuviai yra nebūtinai tie, kurie kalba lietuviškai ir gyvena Lietuvoje.“ (Samoškaitė, 2010-07-05).

5. „Lietuva vis dar gyvena aušrininkų sukurta vizija, o lietuviai tariasi esantys kalbos ir teritorijos vienijama bendruomenė“ (Samoškaitė, 2010-07-05).

Kadangi lietuvių tauta yra *filologijos produktas* ir atkurtos Lietuvos pamatai remiasi į kalbą, galima tikėtis, kad, tarkim, asmenvardžių rašybos pakeitimams dar ilgai sulauks pasipriešinimo, nes, kaip teigia D. Budytė, „mūsų kalba buvo išsaugota per vargą ir kraujus: patyrėme polonizaciją, spaudos draudimo metus, rusinimą, keletą okupacijų“ (Samoškaitė, 2010-07-07). Kalba iškyla kaip tautos simbolis, savaime turintis didelį emocinį svorį. Tai rodo ir anksčiau teorinėje dalyje aptartų tyrimų (Kuznecovienės, 2006) rezultatai. Juose teigiama, kad kalba - vienas iš svarbiausių tautiškumą nusakančių elementų.

Tauta-kultūra

Kiekybinė kontent analizė parodė, kad šiam aspektui priskirti žodžiai pasikartojo 241 kartus. Kokybinė analizė atskleidė, kad kultūra persmelkta istorijos ir patriotizmo dvasia. Jei vartojamas žodis kultūra, tai kalbama ne apie XXI a. šiuolaikinę kultūrą, bet apie, paveldėtą iš protėvių. Didžiuojamasi praeities poetais, rašytojais, pamirštant šiuolaikinius kūrėjus. Radžvilas net ironizuodamas juos vadina „kultūrininkais“:

1. „Pilietiškieji kultūrininkai ir visuomenininkai tyliai ir kantriai pluša keisdami net sovietmečiu iš dalies išsaugotą valstybinę politinės tautos sąmonę“ (Radžvilas 2010-06-04).
2. Ne tik jo [J. Marcinkevičiaus] eilėraščiai, bet ir istorinės dramos <...>puoselėjo meilę gimtajam kraštui ir tikėjimą savo tautos galia, kuri visa jėga išsiveržė į paviršių Sąjūdžio metais. (Medalinskas 2010-10-27)
3. „Kaip kiekviena save gerbianti tauta, mes irgi tikriausiai norėtume turėti paminklus, įprasminančius garbingą mūsų istoriją. Tautos simbolius.“ (Medalinskas 2010-10-27)

Taip pat, viena vertus, etnolingvistinei tautos sampratai prijaučiantys mato grėsmę multikultūralizme, kita vertus jie teigia, kad „Lietuva visada buvo daugiatautė valstybė, lietuviai visados buvo sugyvenanti ir tolerantiška tauta, šie bruožai išliks ir naujoje epochoje“ (Gudaitis, 2010-07-26). Gudaitis, žinoma, nurodo LDK laikus. Tačiau toliau LDK idėjomis neseinama, nesigilinama į tikrąją LDK valstybingumo politiką, remiamasi fraze, kad *mes tolerantiški buvome visada*. Šis mitas gajus ir XXI a., beveik 80% lietuvių teigia esantys tolerantiški, bet daugelis nenorėtų gyventi romų kaimynystėje, ar dirbti su „kitokiais“ (BNS, 2008). Toks fiktyvus tolerantiškumo jausmas pastebimas ir etnolingvistinei tautos sampratai prijaučiančiųjų tekstuose:

1. „Praradęs valstybinę sąmonę kultūrininkų pastangomis konstruojamos naujos „pilietinės tautos“ atstovas būtų nebe lojalus ir patriotiškas savo šalies pilietis, o tik išvalstybtos Lietuvos Respublikos teritorijoje įsikūrusios „atviros ir svetingos“ multietninės ir multikultūrinės populiacijos narys“ (Radžvilas 2010-06-04).
2. Mes turime ginti savo tradicines kultūros vertybes, folklorą, savo meną ir kultūrą nuo masinės pseudokultūros maro ir tvano, bent padėti visuomenei, jaunimui susigaudyti, kur dvasinės vertybės ir mėšlas, <...>. Mes turime matyti, kad Europa, Amerika pergyvena vertybių krizę ir moralės nuosmukį. (Gudaitis, 2010-07-26)

Liberaliajai minčiai atstovaujantys T.Venclova, V. Laučius peikia *stresiodišką* intelektualų mąstymą, ragina, neužkelti tradicinės kultūros ant olimpo ir neaptverti *tautą tvora su spygliuota viela* (Venclova 2010-07-16). Į Vakarų šalis žvelgiama, kaip į laisvos minties, žmogaus teisių bastioną. Tuo metu etnolingvistiniam nacionaliniam tapatybės modeliui prijaučiantys sugrėsmina „kitus“, multietninę visuomenę.

Tauta-religija

Religinis aspektas pats silpniausias – kiekybinis kontent tyrimas parodė, kad jam priskirti žodžiai „katalik*“ ir „kitaik*“ pavartoti tik 77 kartus. Atlikus kokybinę kontent analizę nustatyta, kad religinis aspektas kaip ir kiti aspektai dažniausiai vartojami istoriniame kontekste:

1. „Mindaugo krikštas ir karūnavimas netapo ilgalaikio Lietuvos sukrikščioninimo ir įtraukimo į katalikiškąją Europą prielaida“ (Laučius 2010-07-06)
2. „sovietinį režimą vis taikėsi pakeisti „katalikiškai-tautinis“ (Vasiliauskaitė, 2010)

Lietuvoje katalikybės ar kitos religijos neturi stiprių ryšių su tautiškumo samprata. Nors valstybės atkūrimo laikotarpiu Sąjūdis, atstovaujantis konservatyviajai minčiai, kuri savo ruožtu atstovauja katalikiškoms svertybėms, laimėjo, religija netampa svarbiu veiksmu konstruojant nacionalinę kolektyvinę tapatybę. Tyrimų rezultatai taip pat patvirtina anksčiau teorinėje dalyje pristatyto J. Kuznecovienės ir VDU Socialinės antropologijos centro (2006) atlikto tyrimo „Šiuolaikinė lietuvių tapatybės kontūrai“ rezultatus. Juose teigiama, kad religinė ir tautinė tapatybė neturi stiprių sąsajų: „katalikybė „būdinga daugeliui“ ji nėra specifinis lietuviškas tikėjimas“ (Kuznecovienė, 2006).

Tauta-politika

Atlikus kiekybinę kontent tekstų analizę paaiškėjo, kad politinis aspektas pats stipriausias, jam priskirti žodžiai straipsniuose pasikartojo 1390 kartų. Vis dėlto kokybinė kontent analizė rodo kitokią tendenciją. Nors tauta politiniame kontekste minima gana dažnai, ši sąvoka vartojama etnolingvistine prasme. Net straipsnių autoriai, kurie prijaučia pilietiniam tautos sampratos

modeliui, vartoja tautos sąvoką etnokultūrine prasme, teigdami, kad tokia praktika yra susiformavusi ir ją kritiškai vertina. Jie straipsniuose rašo, kokia Lietuva buvo (E. Aleksandravičius apie LDK tautos sampratą), turėtų būti (žmogaus teises ir laisves gerbianti) ar bus (tauta mažai priirišta prie teritorijos). Dažniausiai akcentuojama, kas yra blogai šiuo metu, kaip tautos sąvokos reikšmė suformuota atkuriant nepriklausomybę, nebeatitinka tikrovės:

1. „Daugelį apima stačiai rasistinis siaubas pagalvojus, kad lietuviu gali būti laikomas vietnamietis arba juodaodis, jei jis gyvena Lietuvoje, turi jos pilietybę, vykdo piliečio pareigas ir kalba lietuviškai. Bet toks yra vienintelis humanistinis ir šiuolaikinis, tad vienintelis priimtinas požiūris.“ (Venclova 2010-07-16)
2. „lietuviai atgimė, bet atgimė iš politinės civilizacijos subjekto į filologijos produktą“ (Aleksandravičius cit. iš Samoškaitė, 2010-07-05).
3. „Reikia rasti naujus buvimo lietuviu šiuolaikiniame pasaulyje būdus. Laisvė, tolerancija ir žmogaus orumo gerbimas, kad ir koks kitoks sutiktas žmogus būtų nei mes, yra vienintelės pamatinės prielaidos tautinės tapatybės rekonstrukcijai ir jos išsaugojimui“ (Švarplys 2010-09-02).
4. „lietuvių antiliberizmas jau seniai yra nepataisomai susikompromitavęs pronacistinėje retorikoje nacių režimo valdymo laikotarpiu, o taip pat ir per antikosmopolitines akcijas sovietmečiu“ (Vinokuras, 2010-06-10.)

Pilietiniam tautos modeliui prijaučiantys autoriai pastebi tendenciją *ieškoti priešų* ir taip vienyti tautą. Priešais tampa kitataučiai, homoseksualai, Rusijos politikai, etc. :

1. „lietuvių tautą ypatingai vienija priešų įvaizdis<...>„Mes irgi dažnai netikime, kad Lietuva gali išlikti laisvės sąlygomis, neturėdama ir pati nesukurdama sau priešų. Mums netelpa galvoje, kad pasaulis gali būti ne toks jau blogas, o pasaulinė politika – nebūtinai mums žalinga“ (Iškauskas cit. iš Samoškaitė, 2010-07-06)
2. „T. Venclova pastebėjo, kad lietuvių tautą ypatingai vienija priešų įvaizdis. Pasak jo, tokia pati nuostata buvo būdinga ir naciams bei sovietams. „Mes irgi dažnai netikime, kad Lietuva gali išlikti laisvės sąlygomis, neturėdama ir pati nesukurdama sau priešų (Samoškaitė, 2010-07-06).
3. „Kitas triukas, visuomet pasiteisinantis ypač Vidurio ir Rytų Europoje, o taip pat ir Lietuvoje, – apkaltinti tam tikrą etninę mažumą kosmopolitizmu“, „[p]radėjus formuotis lietuviškajai tautinei savimonei, ypač po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, minėtos etninės mažumos pradėtos laikyti nelojaliomis Lietuvos valstybei“ (Vinokuras, 2010-06-10).

4. Tradicionalizmas, būdamas uždara visuomenė, tiesiog bijo, nenori ir atsisako dialogo su kitom kultūrom (pavyzdžiui, Lietuvos atveju – su seksualinių mažumų kultūra) (Švarplys, 2010-09-02).

Pilietinei tautos sampratai prijaučiantys autoriai kritiškai ir pakankamai neigimai vertina, atkuriant valstybę suformuotą, etnolingvistinėmis vertybėmis grįstą, tautos sampratą Etnolingvistiniam nacionaliniam kolektyviniam tapatybės modeliui prijaučiantys autoriai peikia dabartines tendencijas, kurios rodo pilietinės visuomenės formavimosi link:

1. „Vargu ar atsitiktinai „pilietininkų“ trijų grupuočių įvykdyta Lietuvos valstybingumo ir užsienio politikos griovimo operacija nesulaukė jokio rimtesnio šalies visuomenės pasipiktinimo ar juo labiau griežto pasipriešinimo“ (Radžvilas 2010-06-04)
2. „dangstydamiesi skambiais ir šiandien politiškai bei ideologiškai madingais „atviros pilietinės visuomenės“ ir „Lietuvos pilietinės tautos“ šūkais pilietiškai kultūrininkai ardo – vieni sąmoningai, kiti galbūt net nesuvokdami ir nenorėdami – tautinės ir valstybinės sąmonės pagrindus“ (Radžvilas 2010-06-04)

Tautos sąvoka vartojama politiniame kontekste, bet yra reiškia istorijos, kultūros, kalbos sukonstruotas kūrinys. Pilietiniam tautos sampratos modeliui prijaučiantys autoriai kritiškai vertina tokį požiūrį, nes jis gali vesti prie netolerancijos ir šovinizmo, ypač maišantis kultūroms. Etnolingvistiniai sampratai prijaučiantys atvirkščiai idealizuoja nepriklausomybės kovų suformuotą tautą, ir neigiamai vertina globalėjimo procesą ir išvelgia jo keliamą grėsmę lietuvių tautiškumui. Abi pusės pripažįsta - lietuvių tautinė kolektyvinė samprata yra etnolingvistinė, tik skiriasi jos vertinimas.

Tauta-teritorija

Teritoriniam aspektui priskirti žodžiai atrinktuose tekstuose, atliekant kiekybinę kontent analizę, pasikartojo 92 kartus, tai vienas iš silpniausių aspektų. Pagal tradicinę dichotominę tautinės tapatybės sampratą, teritorinis aspektas priskirtas pilietiniam modeliui. Pagal R. Brubaker (1998), pilietinei tautos sampratai svarbus teritorinis faktorius. Pavyzdžiui, Elzaso ir Lotaringijos atveju, prancūzai argumentavo, kad tai jų teritorija, todėl šis regionas turi ir toliau jiems priklausyti. Vis dėlto taikant kokybinę Lietuvos žiniasklaidos diskurso kontent analizę pastebėta, kad pilietinei sampratai prijaučiantys teritorinio aspekto nesureikšmina ir net priešingai teigia, kad teritorijos svarba menksta, ir tai yra natūralus globalizacijos padarinys:

1. „Pirmiausia, interneto ir lėktuvų epochoje silpnėja tautos ir teritorijos ryšys. Šiandien galima būti lietuviu ir vaisingai dalyvauti Lietuvos gyvenime, net jei tavo svarbiausias būstas yra kitame yra kitame žemyne“ (Venclova 2010-07-16).

2. „šįdien lietuviai nėra taip glaudžiai susiję su savo teritorija, kad tik ji ir kalba galėtų būti jo tapatybės dalis“ (Aleksandravičius cit iš. Samoškaitė, 2010-07-05).

Pabrėžiama, kad atkuriant Lietuvą buvo konstruojamas sėslios, kultūriškai ir kalbiškai vienalytės visuomenės modelis, su tuo sutinka ir E. Aleksandravičius:

[L]ietuviška tapatybė šiandien vis dar yra suvokiama remiantis aušrininkų XIX a. suformuota samprata, kad lietuviai – tai tik konkrečioje teritorijoje prie Baltijos jūros įsikūrusi bendruomenė, kurios nariai kalba lietuviškai. (Samoškaitė, 2010-07-05)

Istorikas teigia, kad jau nuo LDK laikų žirgus girdėme Juodojoje jūroje, ir šiuolaikinės Lietuvoje populiarios darbo sritys, tokios kaip prekių pervežimas, taip pat neatitinka sėslaus valstiečio iš po šiaudinės pastogės, jis gražiai dainuojančio lietuvių dainas, gražiai pinančio lietuvių juostas ir siuvančio vyžas įvaizdžio (Samoškaitė, 2010-07-05). Emigracijos procesams didėjant “sėslaus valstiečio įvaizdis tampa beprasmiškas, nors mes jo vis dar laikomės įsikibę“(Samoškaitė, 2010-07-05).

Taip pat, kaimo įvaizdis vis dar idealizuojamas, jis siejasi su gražia, net kiek sakralizuota, tikromis vertybėmis alsuojančią vietą.

Tas kaimas, atleiskite, ne tik saugojo savo pasaulėjautą, vertybes, bet puikiai įsisavino ir naujoves, jis leido savo vaikus į profesorius, valstybės veikėjus, teisininkus, kunigus, dovanavo savo genus šviesuomenei, <...> krašto pažangai ir gerovei, liejo kraują už valstybę, sėjo ir laistė prakaitu savo žemę. (Gudaitis, 2010-07-26)

Tuo metu ES integracija ir globalizacija, kurios viena iš pasekmių yra mobilumo didėjimas ir valstybių sienų reikšmės mažėjimas, neigiamai vertinama etnolingvistinei sampratai prijaučiančių straipsnių autorių:

1. „ES išskyla kaip naujos betautės žmonių bendrijos – europiečių – apgyventa milžiniška erdvė, kurios gyventojas iš principo negali turėti tėvynės“ (Radžvilas, 2010-06-04)
2. „Kokie nors patriotiniai sentimentai savo gyvenamai teritorijai, kaip valstybei, jam [valstybės piliečio administracinio darinio gyventojui] darosi svetimi, o politiniai įsipareigojimai jai – tik beprasmiška ir didžiai varginanti našta.“ (Radžvilas, 2010-06-04)
3. Kaip ir lietuviams atveria duris kitos šalys, taip ir mes svetingai priimame žmones iš kitų šalių.<...>[vis dėlto] [u]ž straipsnio ribų lieka realybė – etniniai ir kultūriniai, civilizaciniai konfliktai,<...>. Tačiau sutikti, kad šitoks tautų maišymasis yra vien absoliutus gėris, aš negaliu – šis raugas gali ir pagerinti suraugintos duonos skonį, ir jį pagadinti (Gudaitis, 2010-07-26).

Tiek etnolingvistinei, tiek pilietinei nacionalinės tapatybės sampratai prijaučiantys straipsnių autoriai kaip vieną iš ES integracijos, o kartu ir globalizacijos pasekmių mato teritorijos reikšmės mažėjimą. Pilietinei sampratai prijaučiantys tai laiko natūraliu, neutraliu reiškiniu. Etnolingvistinei tautos sampratai prijaučiantys mato grėsmę lietuvių kultūrai, vertybėms, lietuvių tapatybei.

Suma summarum, Lietuvos žiniasklaidos diskurse pastebimas dviejų nacionalinės kolektyvinės tapatybės modelių mišinys. Kiekybinė kokybinė analizė parodo šią modelių samplaiką, vis dėlto kokybinė analizė aiškiai atskleidžia etnolingvistinio modelio dominavimą. Šia tendenciją patvirtina net pilietinei tautos sampratai prijaučiantys straipsnių autoriai, kurie kritiškai vertina, anot jų, Sąjūdžio laikais suformuotą etnolingvistinę tautos sampratą, mato kitokią tautos perspektyvą globalizacijos procesams intensyvėjant, bet pripažįsta etnolingvistinės sampratos įsigalėjimą.

3.3. Etnolingvistinis ir pilietinis tapatybės modeliai ar tai viskas?¹⁹

Vis dažniau pasigirsta kritika, nukreipta į dichotominę nacionalinio kolektyvinio tapatumo perskyrą. Liberalusis nacionalizmas teigia, kad nėra nei vieno gryno atvejo kuris, galėtų būti priskirtas etnolingvistiniam (kultūrinio nacionalizmo/kultūrinio identiteto) ar pilietiniam (politinio nacionalizmo/teritorinio identiteto) tautinės tapatybės modeliui. O. Zimmer (2003), S. Laegaard (2007) taip pat teigia, kad dichotominė perskyra nepasitvirtina analizuojant konkrečius valstybių atvejus. W. Kymlickos Kvebeko aprašytas atvejis tinkamas atviros visuomenės pavyzdys, kai vienu metu puoselėjamos tradicijos ir kultūra, bet taip pat pripažįstamas kitų tautų unikalumas ir gerbiamos jų teisės. Remiantis O. Zimmer (2003) patektu modeliu šį atveji būtų galima priskirti organinei atvirai bendruomenei. O. Zimmer (2003) pateikia Šveicarijos atvejį, kuris ir voluntaristinis, ir organinis, abu kartu. Laisvė, įstatymų gerbimas, kartu su kultūros, istorijos, patriotiškumo puoselėjimu sudaro pagrindines vertybes. Šis autorius 2003m. veikalė pripažįsta, kad liberalios demokratijos santvarka, negali egzistuoti be nacionalizmo bruožų. Kaip teigiama nacionalizmas suteikia bendrumo jausmą, pagrindą valstybės funkcionavimui, leidžia piliečiams pasijusti kažko didesnio ir svaresnio nei jų gyvenimai dalimi. Anot liberalaus nacionalizmo, nacionalizmas teikia tvirtesnę (emocinį) pagrindą politinei bendruomenei negu vien tik abstraktūs demokratiniai procedūriniai principai.

Tiriant Lietuvos žiniasklaidos diskursą kiekybiškai, neišryškėjo nei vieno modelio dominavimas, kokybinė analizė parodė, kad dominuoja etnolingvistinė tautos samprata.

¹⁹ Šioje dalyje remiamasi kokybine turinio analize. Remiantis tyrimo duomenimis polemizuojama taikant O. Zimmer (2003) ir liberaliojo nacionalizmo idėjas. Šioje dalyje iškelti argumentai, didesniam jų patikimumui užtikrinti reikalauja naujų tyrimų.

Atsižvelgus į O. Zimmer (2003) pasiūlytą tyrimo modelį ir į liberaliojo nacionalizmo teoriją, tikslinga gautus tyrimo duomenis interpretuoti plačiau.

Nagrinėjant kokybinei tekstų analizei atrinktus straipsnius, geriausiai atspindinčius tam tikras tautiškumo sampratos vartojimo tendencijas Lietuvos žiniasklaidoje, būtų galima teigti, kad nei vienas straipsnis (išskyrus V. Radžvilo, 2010), negalėtų būti priskirtas grynai etnolingvistinei tautiškumo sampratai, kuri dažniausiai siejasi su nacionalizmu. Vienintelis V. Radžvilas (2010), radikaliai neigiamai vertina globalizacijos ir ES integracijos procesus, tautinių mažumų veiklą Lietuvoje. Jis pilietinės visuomenės kūrimą, pašiepia ir vertina kaip Lietuvos visuomenę ardantį ir demoralizuojantį veiksni. Kiti autoriai, kurių straipsniuose galima išvelgti etnolingvistinės tautiškumo sampratos bruožų, pasisako ir už pilietines vertybes, žmogaus teises, ir už tradicijų gerbimą, kultūrinį paveldą, ir istorijos branginimą. Straipsnių autoriai, kurių požiūrį į tautiškumą būtų galima priskirti prie pilietinio modelio, į pačią tautą žvelgia kritiškiau, istorija, kultūra neidealizuojami. Globalizacija ir ES integracija vertinamos kaip gana neutralus reiškinys, kuris daro įtaką tautiniam tapatumui, kultūrai, kalbai, ir vis dėlto tokia didelė grėsmė nejaučiama - kultūra, politika, pati tautos samprata turi prisitaikyti prie pokyčių. Nerasta nei vienas straipsnis, kuriame neigiama istorijos, kalbos, kultūros, kilmės svarba. Pastarosios vertybės išlieka, autoriai tik išreiškia kritišką požiūrį į šiuos elementus.

Lietuvos politikai ar publicistai yra veikiami pasaulinių tendencijų, visuotinai pripažįstamų žmogaus teisių sklaidos ir įstatymo viršenybės principų. Todėl prieštaravimas šioms vertybės susilauktų pasipiktinimo. Vis dėlto *de jure* lygių teisių pripažinimas, *de facto* gali negalioti. Lietuvos žiniasklaidos diskurse dominuoja tendencija sakyti „*taip/sutinku, bet...*“. Oficialiai neneigiamos pilietinės tautinė sampratos vertybės, bet atskirais atvejais jos ignoruojamos arba interpretuojamos reikiama linkme. Pasirodytų nekorektiška, jei viešojoje erdvėje tiesiogiai būtų vartojamas neigiamas diskursas apie etnines mažumas Bet kaip parodė V. Beresnevičiūtės ir I. Nausėdienės (1998)²⁰ tyrimas, jis egzistuoja. Taip galima paaiškinti, kodėl kiekybinė tekstų analizė parodė beveik apylygi pilietinės ir etnolingvistinės tautos sampratos vartojimo dažnį, nors kokybinė kontent analizė aiškiai parodė etnolingvistinės sampratos stiprumą. Kaip pastebėta kokybiniame tyrime dažnai pasitelkiamas politinis žodynas kalbant apie tautą, nors ir vartojama etnolingvistinę prasme.

O. Zimmer (2003), skiria du ribų mechanizmus konstruojančius tautinę tapatybę: voliuntaristinį ir organinį. Jei priartėtume prie baigiamajame darbe naudotos terminologijos, tai voluntaristinis mechanizmas būtų artimas pilietinės tautos sampratos kūrimui, o organinis -

²⁰ Tyrimą atliko Pilietinių iniciatyvų centro tyrimų grupė (V. Beresnevičiūtė, G. Kiaulakis, G. Milačius, I. Nausėdienė, D. Stakėnaitė). Tyrimas buvo atliktas LZTC užsakymu tarptautinei konferencijai "Tautinių mažumų stereotipai žiniasklaidoje", kuri vyko 1998m. lapkričio 12-14 d. Druskininkuose.

adekvačiai etnolingvistinės²¹. Kiekvienas iš ribų mechanizmų gali *įpraktinti* resursus (politines vertybes/institucijas, istoriją, kultūrą ir geografiją) sau reikiama linkme. Tiek organinė bendruomenė (suformuota organinio ribų mechanizmo) gali naudotis politinėmis vertybėmis, tiek voluntaristinė (suformuota voluntaristinio ribų mechanizmo) - istorija ir kultūra. Abu ribų mechanizmai kuriant ir perkuriant tautos sampratą veikia kartu, o tik vieno ar kito dominavimą lemia socialiniai aktoriai. Lietuvos atveju, taikant kokybinės tekstų analizės rezultatais, akivaizdu, kad Lietuvos žiniasklaidos diskurse dominuoja organinio mechanizmo sukonstruota tautinė samprata, kuri dažniausiai remiasi kultūra ir istorija. Geografijos resursas (pagal Brubaker, teritorinis aspektas) silpniau įtraukiamas į tautos sampratos formavimą. Voluntaristinis mechanizmas taip pat veikia, bet nedominuoja.

O. Zimmer (2003), kaip svarbų faktorių apibūdinant tautinę sampratą, iškelia uždarumo ir atvirumo kriterijų. Iš Lietuvos žiniasklaidos diskurso analinės negalima pasakyti, kiek lietuviai yra atviri priimti į savo visuomenę kitataučius, ar barjerai tam yra aukšti, ar ne²².

Žiūrint iš liberaliojo nacionalizmo pozicijų, Lietuvos žiniasklaidos diskurse būtų galima išvelgti šios teorijos idėjų požymių. Pilietinei tapatybės sampratai prijaučiančių autorių (pvz., T. Venclovos 2010, A. Vinokuro, 2010²³) straipsniuose pastebimas tiek savos, tiek etninių mažumų, kultūros gerbimas, kitataučių *negrėsinimas*. Vis dėlto Lietuvos žiniasklaidos diskurse dominuojančiai etnolingvistinei tautos sampratai kitataučiai, kitaminčiai kelia grėsmę, tad ir globalizacijos ir ES integracijos procesai vertinami kaip pavojus. Pagrindinė neoliberalizmo idėja yra ta, kad būnat nacionalistu, galima būti atviru kitoms kultūroms, tautoms. Nacionalizmas nebūtinai turi nešti ksenofobiją ir neapykantą.

Suma summarum, šioje darbo dalyje buvo analizuoti gauti kokybinio kontent tyrimo rezultatai, remiantis O.Zimmer (2003) pateiktu analitiniu instrumentu ir liberaliojo nacionalizmo idėjomis. Pastebėta tendencija, kad tautinio tapatumo samprata remiasi etnolingvistinėmis vertybėmis, nors tai nereiškia, kad pilietinės vertybės neegzistuoja. Galima teigti, kad Lietuvos žiniasklaidos diskurse dominuoja etnolingvistinio (organinio mechanizmo sukonstruotas) ir pilietinio (voluntaristinio mechanizmo sukonstruotas) mišinys, su etnolingvistinių tautinių bruožų dominavimu.

²¹ Būtina pažymėti, kad terminologinis priartinimas naudotas tik dėl aiškesnės tendencijos supratimo. Šie terminai yra netapatūs.

²² Norit išsiaiškinti u-darumo ir atvirumo klausimą reikią tolesnių tyrimų.

²³ „Nėra jokio pagrindo manyti, kad europietiškos pilietinės visuomenės idėjos prieštarautų tautinei valstybei, sveikam patriotizmui“ (Vinokuras 2010-06-10).

Išvados

1. Epistemologinės tautinės kolektyvinės tapatybės prielaidos: Socialinio konstruktyvizmo teorija teigia, kad tikrovė yra socialinio bendravimo padarinys. Ji vienu metu yra ir kūrėjas ir kūrinys. Homo sapiens yra homo socius. Tas, kas aš esu, priklauso nuo to kur esu. Asmens veiksmus, požiūrį į save ir kitus, formuoja socialinė tikrovė, sukurta kitų asmenų ir jo paties. Socialiniai kontaktai, kurių metu konstruojama tikrovė dažniausiai vyksta per kalbą. *Homo sapiens* yra *homo lingua*. L. Wittgenstein teigia, kad „kalbos ribos kartu yra pasaulio ribos“ (Kilbavičius, 2009: 42). Kalba perduodama informacija ir kuriamos prasmės. Diskursas, kaip minčių tam tikra tema sancaupa, agreguoja mintis ir tautos sampratos atžvilgiu. Žiniasklaida yra diskurso masinėje komunikacijoje kūrėja ir transliuotoja, formuojanti asmens žinojimą, jo asmeninę ir kolektyvinę tapatybę.
2. Mokslinėje literatūroje tradiciškai išskiriami du nacionalinės kolektyvinės tapatybės modeliai – etnolingvistinis ir pilietinis. Vieno ar kito modelio įsigalėjimą lemia tai, kas pirma susiformavo, tauta ar valstybė. Pirma susiformavus tautai, tautos samprata įgauna etnolingvistinius bruožus: akcentuojama bendra patirtis, istorija, kultūra ir kalba. Jei pirmiausia susikūrė valstybė, jos institucijos, tuomet susiformuoja pilietinė tautos samprata, jos pamatus sudaro politinės teisės, institucijos ir teritorinis aspektas. Ši dichotominė nacionalinės kolektyvinės tapatybės perskyra vis dažniau susilaukia kritikos, kaip ribota ir netinka analizuoti atskirus atvejus. Liberalusis nacionalizmas pateikia naują tautinės tapatybės sampratą, kuri remiasi nacionalizmo ir liberaliųjų vertybių sąjunga. Teigiama, kad galima būti patriotu, puoselėti savo tautos kultūrą, kalbą, gerbti istoriją, bet lygiai taip pat gerbti ir kitų tautų unikalumą, žmogaus teises ir minties laisvę.
3. Lietuvių tapatybės tyrimuose pastebima tendencija vartoti tautos sąvoka etnolingvistine prasme, t.y., akcentuojant kilmės, kultūros, kalbos, istorijos svarbą.
4. Ištyrus Lietuvos žiniasklaidoje konstruojamus nacionalinės kolektyvinės tapatybės bruožus galima teigti, kad:
 - 4.1. Kiekybinės kontent analizės rezultatai įrodo, kad pilietinė ir etnolingvistinė tautos samprata vartojama tolygiai, tai įrodo. Kokybinė kontent diskurso analizė rodo, kad Lietuvos žiniasklaidos diskurse 2010 m. dominuoja etnolingvistinė tautinio tapatumo samprata. Tokių rezultatų neatitikimą galima paaiškinti, nes Hamlet programa negali įvertinti žodžių prasmių. Atliekant kokybinę analizę paaiškėjo, kad daugelis autorių vartoja tautos sąvoką politiniame kontekste, nors pati tautos apibrėžtis išlieka etnolingvistinė. Daugelis autorių vartojo perkeltinę kalbą, todėl programa buvo galimai suklaidinta.

- 4.2. Kokybinio kontent tyrimo rezultatai patvirtina iškeltą pirmąją hipotezę, kad etnolingvistinis kolektyvinės tapatybės modelis dominuoja Lietuvos žiniasklaidos diskurse 2010m. Vis dėlto negrynas jo modelis. Remiantis R. Brubaker (1998), teritorinis aspektas priskirtas pilietiniam modeliui, kokybinė analizė parodė, kad šiam modeliui prijaučiantys autoriai neteikia išskirtinės reikšmės teritorijai. Deteritorizacija matoma, kaip natūralus globalizacijos padarinys ir vertinamas neutraliai. Etnolingvistinei sampratai prijaučiantys mato grėsmę tautiniam identitetui ES integracijos ir globalizacijos procesuose.
- 4.3. Antroji hipotezė patvirtinta iš dalies. Remiantis kiekybiniu tyrimu, matoma, kad tiek etnokultūrinė, tiek ir pilietinė tautos samprata konstruojama Lietuvos žiniasklaidos diskurse tolygiai. Atliekant kokybinę kontent analizę išryškėja etnolingvistinės sampratos dominavimas, tačiau nei vienas autorius (išskyrus V. Radžvilą) radikaliai neigiamai apie liberaliąsias vertybes neatsiliepia, taip pat pilietiniam modeliui prijaučiantys autoriai neneigia nei kultūros, istorijos ar kalbos svarbos tautiniam tapatumui, todėl Lietuvos atvejo negalima priskirti tik vienam nacionalinės tapatybės modeliui.
- 4.4. Lietuvos atvejis negali būti priskirtas liberaliojo nacionalizmo teorijai, nes vienijant tautą nuolat sugrėsminami „kiti“, t.y. kitos kultūros, tautos ar valstybės, o pagrindinė šios teorijos mintis yra, kad patriotiškumas nesikerta su kitų tautų, kultūrų gerbimu ir jų traktavimu lygiavertiškai, todėl etnolingvistinė tautos samprata išlieka dominuojanti žiniasklaidos diskurse.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Literatūra:

Monografijos

1. Anderson, B. (1999). *Įsivaizduojamos bendruomenės :apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius : Baltos lankos.
2. Barth, E. (1969). *Ethnic groups and boundaries :the social organization of culture difference*. oston (Mass.) : Little, Brown.
3. Bell, A. (1995). *Language and the Media*. *Annual Review of Applied Linguistics*. 15, pp 23-4.1.
Rasta:<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=2685016>; Žiūrėta: 2011-03-14.
4. Bell, A.(2001). *Approaches to media discourse* // Bell A., Garrett, P. (eds). Oxford: Blackwell.
5. Berger, P.L. ir Luckmann, Th. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas : žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai
6. Brubaker, R. (1998). *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*. Vilnius : Pradai
7. Fairclough, N. (2001). *Language and Power*, 2nd edn. Essex: Pearson Education Ltd.
8. Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
9. Foucault, M. (1991). Governmentality // G. Burchell, C. Gordon, P. Miller (eds) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, pp. 87–104. Chicago, IL: University of Chicago Press.
10. Foucault, M. (1998). *Diskurso tvarka: inauguracinė paskaita College de France, perskaityta 1970 metų gruodžio 2 dieną*. Vilnius: Baltos lankos.
11. Foucault, M. (2000). *Michel Foucault: Power. Essential works of Foucault. 1954–1984. Vol. 3* (J.D. Faubion, ed., R. Hurley and others, trans.). Allen Lane: Penguin Press.
12. Gellner, E. (1997). *Nationalism*. London: Weidenfeld & Nicolson.
13. Karaliūnas, S.(1997). *Kalba ir visuomenė. Psichologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
14. Kymlicka, W. and Wayne Norman. (2000). *Citizenship in Culturally Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts* // Kymlicka, W. and Norman, W. (eds.). *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press.

15. Lindholm, H. (1993). Introduction: A Conceptual Discussion // Lindholm, H. (ed.). *Ethnicity and Nationalism. Formation of Identity and Dynamics of Conflict in the 1990s*. Nordnes: Goteburg.
16. Luke, A. (1995/1996). Text and Discourse in Education: An Introduction to Critical Discourse Analysis // M.W. Apple (ed.) *Review of Research in Education (1995–1996)* 21: 3–48.
17. Miller, D. (1995). *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.
18. Miller, D. (2000). *Citizenship and National Identity*. Malden: Polity Press.
19. McQuail, D. (1994). *Mass communication theory: an introduction*. London: Sage Publications.
20. Phillips, N. and Hardy, C. (2002). *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction* (Qualitative Research Methods Series, Vol. 50). Thousand Oaks, CA: Sage.
21. Smith, A. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.
22. Tamir, Y. (1993). *Liberal Nationalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
23. Wimmer, R.D., Dominick, J.R. (2005). *Mass media research : an introduction*. 8th ed, Belmont, Calif. ; London : Thomson/Wadsworth. Rasta: <http://books.google.lt/books?id=ay51KmAw2UcC&lpg=PP1&dq=mass%20media%20research&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>; Žiūrėta: 2011-03-03.
24. Wood, L.A. and Kroger, R.O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Disertacijos

25. Baločkaitė, R. (2004). *Viešasis diskursas bei jo raida Lietuvoje 1988 - 2002 m. socialinio konstruktyvizmo perspektyvoje*. Daktaro disertacija. Kaunas : Technologija
26. Rosinaitė, V. (2010). *Karjeros sampratos konstravimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Rasta: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100517_160707-06398/DS.005.1.01.ETD ; Žiūrėta: 2011-02-15.

Straipsniai periodiniuose moksliniuose žurnaluose

27. Antinienė, D. (1999). „Tautinė tapatybė kaip vienas asmens tapatumo aspektų“, *Psichologija*. T. 20. P. 41–50. Rasta: www.ku.lt/sociologija/files/2002_nr.02.100-107.pdf; Žiūrėta: 2011-03-21.

28. Antinienė, D. (2002). Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2002/2.
29. Beresnevičiūtė V., Nausėdienė I. (1999). Trys Lietuvos dienraščiai apie tautines mažumas Lietuvoje//*Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 1 (3), p. 67-78.
30. Brubaker, R. (1990). Immigration, Citizenship, and the Nation-State in France and Germany : A Comparative Historical Analysis. *International Sociology*, vol.5 pp. 379-407. Rasta: <http://works.bepress.com/wrb/21>; Žiūrėta: 2011-03-30.
31. Castels, S. (2011). Globalization, ethnic identity and the integration crisis. *Ethnicities*, 2011-03-31. vol. 11 no. 1 23-26. Rasta: <http://etn.sagepub.com>; Žiūrėta: 2011-03-17
32. Donskis L.(2006) Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2006/2.
33. Dzur, A. W. (2002). Nationalism, Liberalism, and Democracy. *Political Research Quarterly*. Kovas 2002 55: 191-211, doi:10.1177/106591290205500108. Rasta: <http://prq.sagepub.com/content/55/1/191>; Žiūrėta: 2011-03-17.
34. Iyer R. (2009). Entrepreneurial identities and the problematic of subjectivity in media-mediated discourses. *Discourse Society: SAGE Publications*. 2009 20: 241, Rasta: <http://das.sagepub.com/content/20/2/241>; Žiūrėta: 2011-03-05.
35. Kasatkina, N.(2007). Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. . *Filosofija. Sociologija*. T. 18. Nr. 4, p. 1–11, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
36. Kohnas, H. (1991). Nacionalizmo prigimtis. *Filosofija, sociologija*, 1991/3, p. 100.
37. Kuznecovienė J. Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2006/2 p. 84-107. Rasta: http://www.ku.lt/sociologija/files/2006_nr.02.84-107.pdf; Žiūrėta: 2011-02-04.
38. Laegaard, S. (2007). Liberal nationalism and the nationalization of liberal values. *Nations and Nationalism* 13(1). Rasta: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-8129.2007.00269.x/abstract>; Žiūrėta: 2011-04-16.
39. Laurėnas, V. (2003). Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2003/1.
40. Leonavičius, V. 1999. „Bendruomenės savimonės raida ir tautos sąvokos reikšmės“, *Sociologija: Mintis ir veiksmai* 3(5): 33–45.
41. Peters, B. (2002). A new look at “national identity”. *European Journal of Sociology* (2002), 43: 3-32. Rasta:

<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=126199>

Žiūrėta: 2011-03-28.

42. Piller I., (2001). Naturalization language testing and its basis in ideologies of national identity and citizenship. *International Journal of Bilingualism// SAGE*. Rasta: <http://ijb.sagepub.com/content/5/3/259>; Žiūrėta: 2011-03-17.
43. Rimaitė, A., Rinkevičius, L. (2008). Sociokultūrinis rizikos suvokimo konstravimas: teoriniai požiūriai ir jų taikymas tiriant viešąjį diskursą dėl genetiškai modifikuotų organizmų, *Filosofija. Sociologija*. T. 19. Nr. 2, p. 86–96, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
44. Švarplys, A. (2008), Europinio tapatumo sunkumai: diskursas, kultūra, politika ir post-nacionalizmas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2008/2 (22).
45. Taljūnaitė M. (2006). Lietuvių tautinio tapatumo konstravimas sociologiniuose tyrimuose. *Filosofija, Sociologija*,. 2006. Nr. 2. P. 8–17, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. Rasta: www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/Fil_008_017.pdf; Žiūrėta: 2011-03-02.
46. Tereškinas, A. (2004). Konfliktinė hegemonija: žiniasklaida ir moterys. Lietuvoje bei Europos Sąjungoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2004/3 (teminis numeris).
47. Valantiejus, A. (1998). „Lietuvis, ieškantis tapatumo reikšmių“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1998/2: 217.
48. Zimmer, O. (2003). Boundary mechanisms and symbolic resources: towards a process-oriented approach to national identity. *Nations and Nationalism*. 9(2): 173–193. Rasta: hebra.haifa.ac.il/~soc/lecturers/smooaha/files/1832.pdf; Žiūrėta: 2011-04-16.

Publikuotų tyrimų rezultatai

49. Beresnevinčiūtė, V. ir Nausėdienė, I. (1998). *Trys Lietuvos dienraščiai („Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Lietuvos aidas“)* apie tautines mažumas Lietuvoje. Rasta: http://www.ku.lt/sociologija/files/1999-1-_3_-67-78.pdf; Žiūrėta: 2011-01-05.
50. Krukauskienė E.(2007) Akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto išvalgos: suvokimas, atpažinimas, raiška. *Filosofija. Sociologija*. 2007. T. 18. Nr. 4, p. 37–46, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
51. Kuznecovienė J. (2006). Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2006/2.

52. Kuznecovienė J.(2007) Lietuvių tautinė tapatybė: uždaramo ir atvirumo dėmenys. *Filosofija. Sociologija*. T.18. Nr. 2, p. 1-13. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. Rasta: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil72/fil_001_013.pdf; Žiūrėta: 2011-03-01.
53. Šutinienė I.(2006). Lietuvių tautinė tapatybė globalizacijos kontekstuose: raiška ir kaitos tendencijos. *Filosofija. Sociologija*. 2006. Nr 2. p. 18-26. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. Rasta: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil62/Fil_018_026.pdf . Žiūrėta: 2007-04-02.
54. Šutinienė, I. (2008). Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė. LIETUVOS ETNOLOGIJA: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos. 2008, 8(17), 31-55. Rasta: www.minfolit.lt/arch/16501/16963.pdf; Žiūrėta: 2011-03-20.

Straipsniai konferencijų medžiagos rinkiniuose

55. Lemke, T. 2000. Foucault, governmentality and critique. *Paper presented at the Rethinking Marxism Conference, University of Amherst, MA, 21–24 September*. Rasta: www.thomaslemkeweb.de/publikationen/; Žiūrėta: 2011-02-10.

3. Šaltiniai:

Internetiniai informaciniai tinklapiai

56. Andriukaitis, V. (2010). Dar nevēlu, kol nevēlu... *delfi.lt*, 2010-06-30. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/vpandriukaitis-dar-nevelu-kol-nevelu.d?id=34026437>; Žiūrėta 2011-04-18.
57. Baltijos tyrimai, (2011). Internetu naudojasi 68 proc. Lietuvos gyventojų. *ekonolika.lt*, 2011-04-28. Rasta: <http://www.ekonomika.lt/naujiena/internetu-naudojasi-68-proc-lietuvos-gyventoju-7254.html>; Žiūrėta: 2011-04-18.
58. BNS. (2010). Seimas plečia dvigubos pilietybės „geografiją“, apimant ES, NATO šalis, Rusiją ir Baltarusiją. *www.delfi.lt*, 2010-06-01. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/seimas-plecia-dvigubos-pilietybes-geografija-apimant-es-nato-salis-rusija-ir-baltarusija.d?id=33027663>; Žiūrėta: 2011-04-18.
59. BNS ir lrytas.lt inf., (2010). Buvęs ir dabartinis Latvijos vadovai sako, kad A.Brazauskas simbolizavo lietuvių tautą. *www.lrytas.lt*, 2010-06-27. Rasta: <http://www.lrytas.lt/>

- 12776341851276954447-buv%C4%99s-ir-dabartinis-latvijos-vadovai-sako-kad-a-brazauskas-simbolizavo-lietuvi%C5%B3-taut%C4%85.htm; Žiūrėta: 2011-04-18.
60. BNS, (2010). Premjeras teigia vertinantis kritišką prezidentės paramą. *www.delfi.lt*, 2010-07-12. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/premjeras-teigia-vertinantis-kritiska-prezidentes-parama.d?id=34412881>; Žiūrėta: 2011-04-18.
61. BNS, (2008). Lietuviai mano esą tolerantiški, bet kontaktų su kitataučiais ar homoseksualais vengia. *www.anglija.lt*, 2008-10-21. Rasta: http://www.anglija.lt/straipsniai/naujienos/lietuvoje/lietuviai_mano_esa_tolerantiski_bet_kontaktu_su_kitatauciais_ar_homoseksualais_vengia.html; Žiūrėta: 2011-04-18.
62. Činkienė, J. (2010). Karo nualintas Afganistanas pabėgėliui liks tikroji tėvynė, „Gimtasis kraštas“. *www.delfi.lt*, 2010-09-24. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/karo-nualintas-afganistanas-pabegeliui-likstikroji-tevyne.d?id=36844359>; Žiūrėta: 2011-04-18.
63. Čiulbė, E. (2010). T.Venclova prieš V. Radžvilą. *www.lrytas.lt*, 2010-07-09. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12786499131278177078-p2-t-venclova-prie%C5%A1-v-rad%C5%BEvil%C4%85.htm>; Žiūrėta: 2011-04-19.
64. Delfi.lt, (2010). I.Degutienė: mes turime būti artima ir vieninga tauta. *www.delfi.lt*, 2010-07-06. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/idegutiene-mes-turime-buti-artima-ir-vieninga-tauta.d?id=34192655>; Žiūrėta: 2011-04-19.
65. Delfi.lt, (2010). Prezidentė: Žalgirio mūšio pergalė įkvepia siekti laimėjimų ateityje. *www.delfi.lt*, 2010-07-14. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prezidente-zalgirio-musio-pergale-ikvepia-siekti-laimejimu-ateityje.d?id=34486783>; Žiūrėta: 2011-04-19.
66. Donskis, L. (2010). A. Brazauskas ir kita Lietuva „IQ. The Economist partneris Lietuvoje“. *www.delfi.lt*, 2010-07-01. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/donskis-a-brazauskas-ir-kita-lietuva.d?id=34032157>; Žiūrėta: 2011-04-19.
67. ELTA ir lrytas.lt inf., (2010). Prezidentūroje pagerbti iškilūs Lietuvos ir užsienio piliečiai. *www.lrytas.lt*, 2010-07-06. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12784069701276367458-prezident%C5%ABroje-pagerbti-i%C5%A1kil%C5%ABs-lietuvos-ir-u%C5%BEsienio-pilie%C4%8Diai-nuotraukos.htm>; Žiūrėta: 2011-04-19.
68. Gudaitis, R. (2010). Kai legenda dūsta (atsakymas T.Venclovai). *www.delfi.lt*, 2010-07-26. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rgudaitis-kai-legenda-dusta-atsakymas-tvenclovai.d?id=34851823>; Žiūrėta: 2011-04-19.
69. Iškauskas, Č. (2010). Kada išbrisis iš euforijos? *www.delfi.lt*, 2010-06-06. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/ciskauskas-kada-isbrisis-is-euforijos.d?id=33186873>; Žiūrėta: 2011-04-18.

70. Iškauskas, Č. (2010). 1920 m. Lietuvos ir Rusijos sutartis - gaivaus oro gurkšnis? *www.delfi.lt*, 2010-07-10. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ciskauskas-1920-m-lietuvos-ir-rusijos-sutartis---gaivaus-oro-gurksnis.d?id=34353887>; Žiūrėta 2011-04-18.
71. Iškauskas, Č. (2010). Laisvės diena: ar galime džiaugtis laisve? *www.delfi.lt*, 2010-08-29. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/ciskauskas-laisves-diena-ar-galime-dziaugtis-laisve.d?id=35951129>; Žiūrėta: 2011-04-18.
72. Iškauskas, Č. (2010). Vytautas Didysis: kultas tada ir šiandien. *www.delfi.lt*, 2010-10-24. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/ciskauskas-vytautas-didysis-kultas-tada-ir-siandien.d?id=37830295>; Žiūrėta: 2011-04-19.
73. Jackevičius, M. (2010). Politikai, šalin rankas nuo LRT!. *www.DELFI.lt*, 2010-06-21. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/mjackevicius-politikai-salin-rankas-nuo-lrt.d?id=33682169>; Žiūrėta: 2011-04-19.
74. Karosas, J. (2010). Lietuviškieji Sokratai: kas jie? (II). *www.DELFI.lt*, 2010-09-29. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/jkarosas-lietuviskieji-sokratiai-kas-jie-ii.d?id=37019171>; Žiūrėta: 2011-04-19.
75. Kukulas, V. (2010). Nuo šiol mokysimės tylėti. *www.DELFI.lt*, 2010-09-07. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vkukulas-nuo-siol-mokysimes-tyleti.d?id=36254267>; Žiūrėta: 2011-04-21.
76. Laučius V., (2010). K.Dubnikas – apie barbaro sielą lietuvyje. *www.delfi.lt*, 2010-07-07. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/k-dubnikas-apie-barbaro-siela-lietuvyje.d?id=34203457>; Žiūrėta: 2011-04-20.
77. Laučius V., (2010). Kodėl R. Gudaičiui užkliuvo T. Venclovos mintys?. *www.delfi.lt*, 2010-07-29. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vlaucius-kodel-r-gudaičiui-uzkliuvo-t-venclovos-mintys.d?id=34944833>; Žiūrėta: 2011-04-20.
78. Laučius, V. (2010). V.Povilionis: mūsų nesurusino, bet nutautino. *www.delfi.lt*, 2010-09-16. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vpovilionis-musu-nesurusino-bet-nutautino.d?id=36569883>; Žiūrėta: 2011-04-18.
79. lrytas.lt., (2010). Antakalnio kapinėse palaidotas pirmasis tautos išrinktas valstybės prezidentas A.Brazauskas. *www.lrytas.lt*, 2010-07-02. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12779855141275696092-antakalnio-kapin%C4%97se-palaidotas-pirmasis-tautos-i%C5%A1rinktas-valstyb%C4%97s-prezidentas-a-brazauskas-nuotraukos-video.htm>; Žiūrėta: 2011-04-20.
80. Medalinskas, A. (2010). Kai dėl gražių idėjų aukojama valstybė (atsakymas T.Venclovai). *www.DELFI.lt*, 2010-07-30. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/amedalinskas-kai>

- del-graziu-ideju-aukojama-valstybe-atsakymas-tvenclovai.d?id=34986773; Žiūrėta: 2011-04-20.
81. Medalinskas, A. (2010). Tautos simbolių kūrimas: tik iš širdies. *Delfi.lt*, 2010-10-27. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/amedalinskas-tautos-simboliu-kurimas-tik-is-sirdies.d?id=37909323>; Žiūrėta: 2011-04-18.
82. Radžvilas, V. (2010). Tiesos valanda: neįvykusi valstybė VII (Pamąstymai Europos dienos proga). *www.lrytas.lt*, 2010-06-04. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12756393561273741839-p3-tiesos-valanda-ne%C4%AFvykusi-valstyb%C4%97-vii-pam%C4%85stymai-europos-dienos-proga.htm>; Žiūrėta: 2011-04-18.
83. Samoškaitė, E. (2010). E.Aleksandravičius: ateities lietuviai – Palangos juzės, diasporos tauta ar tūkstantmetės valstybės piliečiai. *www.DELFI.lt*, 2010-07-05. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ealeksandravicius-ateities-lietuviai-palangos-juzes-diasporos-tauta-ar-tukstantmetes-valstybes-pilieciai.d?id=34171005>; Žiūrėta: 2011-04-19.
84. Samoškaitė, E. (2010). T.Venclova: jei Rusijai nesiseka – lietuviui laimė. *www.DELFI.lt*, 2010-07-06. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/tvenclova-jei-rusijai-nesiseka-lietuviui-laime.d?id=34186837>; Žiūrėta 2011-04-19.
85. Samoškaitė, E. (2010). D.Budrytė: ateityje gėjai nebeatrodys blogiečiai, bet nelietuviškos pavardės bus lietuvinamos. *www.DELFI.lt*, 2010-07-07. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dbudryte-ateityje-gejai-nebeatrodys-blogieciai-bet-nelietuviskos-pavardes-bus-lietuvinamos.d?id=34214489>; Žiūrėta: 2011-04-19.
86. Simanavičiūtė, D. (2010). Mule, kur vedi vergą? *www.atlimimas.lt*, 2010-09-09. Rasta: <http://www.atgimimas.lt/Aktualijos/2010-metai-rugsejo/Mule-kur-vedi-verga>; Žiūrėta: 2011-04-19.
87. Sinkevičius, D. (2010). Po gėjų eitynių teismas aiškinasi, ar prezidentė nespaudė teisėju, *www.DELFI.lt*, 2010-09-15. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/po-geju-eityniu-teismas-aiskinasi-ar-prezidente-nespaude-teiseju.d?id=36543787>; Žiūrėta 2011-04-19.
88. Stankevičiūtė, S. (2010). Emigracija didina atlyginimus, bet gresia išnykimu. *www.lrytas.lt*, 2010-08-07. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/daily/emigrants/emigracija-didina-atlyginimus-net-gresia-isnykimu.d?id=35237029>; Žiūrėta: 2011-04-19.
89. Švarplys, A. (2010). Ar Grainio liepa yra Lietuvos sprendimas globaliame pasaulyje? (atsakymas R. Gudaičiui). *www.delfi.lt*, 2010-08-02. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/asvarplys-ar-grainio-liepa-yra-lietuvos-sprendimas-globaliame-pasaulyje-atsakymas-r-gudaiciui.d?id=35059615>; Žiūrėta: 2011-04-19.

90. Vasiliauskienė, N. (2010). Kodėl „mums“ nieko neatsitiko. *www.delfi.lt*, 2010-07-26.
Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/nvasiliauskaite-kodel-mums-nieko-neatsitiko.d?id=34738589>; Žiūrėta: 2011-04-19.
91. Venclova, T. (2010). Aš dūstu. „IQ. The Economist partneris Lietuvoje“, *www.delfi.lt*, 2010-07-16. Rasta: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/tvenclova-as-dustu.d?id=34549563>; Žiūrėta: 2011-04-20.
92. Vinokuras A.(2010). V.Radžvilas – naujasis tautininkų ideologas? *www.lrytas.lt*, 2010-06-10. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12761424591273921001-v-rad%C5%BEvilas-naujasis-tautinink%C5%B3-ideologas.htm>; Žiūrėta: 2011-04-19.
93. Vinokuras, A. (2010). Intelektualus užvaldė švogeriška viešos diskusijos baimė. *www.lrytas.lt*, 2010-07-08. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12785612891276763484-p2-intelektualus-u%C5%BEvald%C4%97-%C5%A1vogeri%C5%A1ka-vie%C5%A1os-diskusijos-baim%C4%97.htm>; Žiūrėta: 2011-04-19.
94. Zemenskaitė, G. (2010). Aš tikrai myliu lietuvių kalbą. Ar mylit ją jūs? *www.DELFI.lt*, 2010-09-09. Rasta: <http://www.lrytas.lt/-12859401381283734574-a%C5%A1-tikrai-myliu-lietuvi%C5%B3-kalb%C4%85-ar-mylit-j%C4%85-j%C5%ABs.htm>; Žiūrėta: 2011-04-20.

Kiti šaltiniai:

95. Nausėdienė, I. (2003) Moters ir vyro įvaizdžiai bei santykiai spaudoje. Remiantis “Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje” ataskaita. Vilnius
96. V.Beresnevičiūtė, R. Sadunišvili, G. Milašius (2003) “*Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje*”. Vilnius. Rasta: www.lygus.lt/gm/admin/files/TyrimoAtaskaitaLytysSuTuriniu.doc; Žiūrėta: 2011-03-10.
97. Silian, A. (2002). *Liberal Nationalism and Deliberative Democracy*, Budapest. Rasta: web.ceu.hu/nation/theses/silian0102.pdf; Žiūrėta: 2011-03-20.
98. Oezcan, V. (2004). Germany: Immigration in Transition. Social Science centre Berlin. *Migration information Source*. Rasta: <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=235>; Žiūrėta: 2010-11-30.

Internetiniai puslapiai

99. TNS Gallup, TNS Metrix. (2011). Tinklapių Top 10 pagal unikalų lankytojų skaičių darbo dienomis. *Forticom.lt*, 2011-01-24. Rasta: <http://www.forticom.lt/lt/graphs/index/workday>; Žiūrėta: 2011-04-30.

Priedai

Priedas Nr. 1

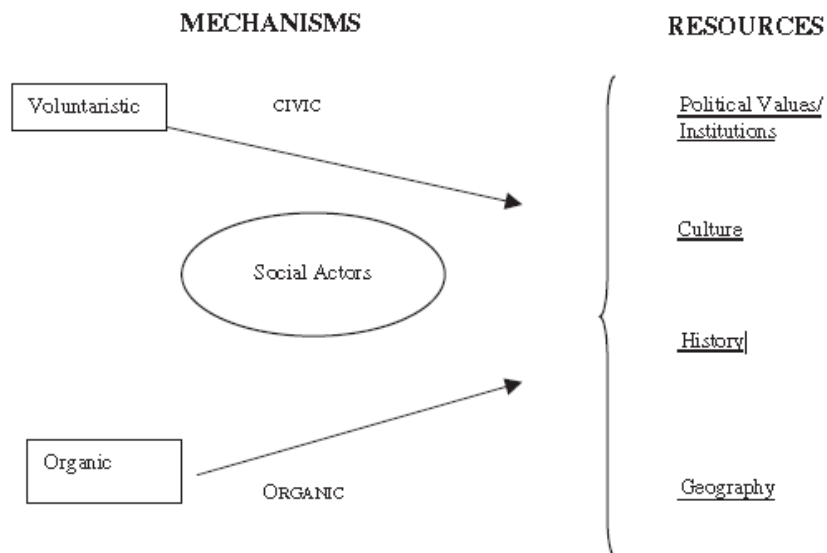

Figure 1. Boundary mechanisms and symbolic resources

Šaltinis: Zimmer (2003:180)

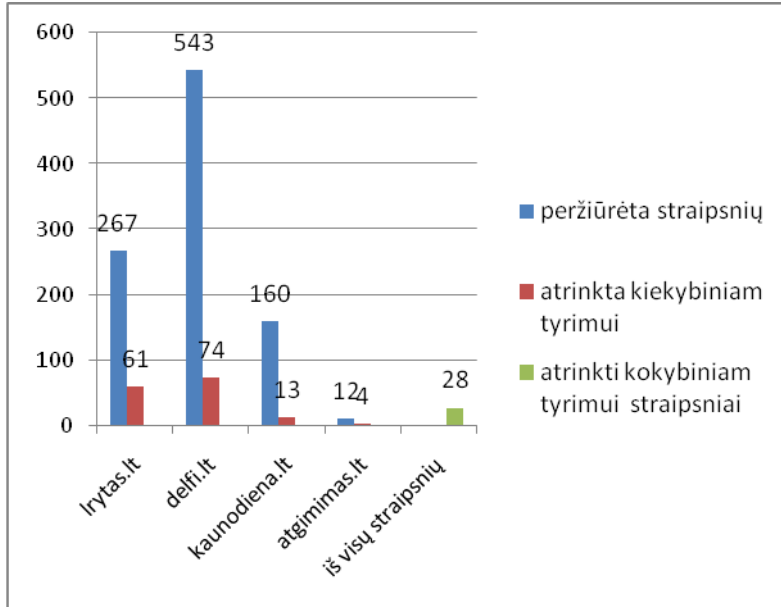
Priedas Nr. 2. Peržiūrėtų ir atrinktų tyrimui straipsnių pasiskirstymas internetiniuose portaluose.

Dienraštis/internetinis puslapis	Skiltys	Rubrikos	Peržiūrėta straipsnių	Kiekybinė analizei atrinkta straipsnių	Pastabos
Lrytas.lt	Lietuvos diena		110	20	
	Komentarai		81	32	
	Televizija		15	-	
	Žmonės		32	7	Daugiausiai straipsnių susijusių su Brazausko mirtimi
	Emigrantai		5	1	
	Laiškai redaktoriui		24	11	
Iš viso:			267	61	
Kaunodiena.lt	Lietuva			4	
	Miestas			2	
	Nuomonės			5	
	Menas			2	
Iš viso:			160	13	
Delfi.lt	Dienos naujienos	Lietuvoje		32	
		Lietuviai svetur		9	
		Jaunimo sodas		1	
	Nuomonių ringas	Lietuvos pjūvis		25	
		Politiko akimis		4	
		Be sienų		3	
Iš viso:			543	74	
„Atgimimas“	Aktualijos		5	2	
	Diskusija		4	1	
	Komentarai		3	1	
Iš viso:			12	4	
Viso straipsnių:			982	152	

Šaltinis: Darbo autorės sudaryta lentelė

Priedas Nr. 3.

Internetiniuose portaluose peržiūrėtų ir atrinktų kiekybinei analizei straipsnių lyginamasis grafikas

Šaltinis. Darbo autorės sudarytas grafikas